

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ДАЛЯ

Юридичний факультет

Кафедра господарчо-правових і соціально-політичних дисциплін

КОНСПЕКТ ЛЕКЦІЙ
з дисципліни
«ФІЛОСОФІЯ»
для здобувачів вищої освіти всіх спеціальностей
(електронне видання)

Укладач: Світлана Кузьміна, доц., докт. філос. наук

Київ
2025

УДК 1.1/.2/.3(072)

Рецензент: Наталія Барна, проф., докт. філос. наук

Конспекти лекцій з дисципліни «Філософія» (для здобувачів вищої освіти всіх спеціальностей) (електронне видання) / Укладач: Світлана Кузьміна. – К.: Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2025. – 164 с.

Наведені конспекти лекцій з планами, схемами, ілюстраціями, ключовими словами, питаннями для обговорення, рекомендованою літературою.

© СНУ ім. В. Даля, 2025

ЗМІСТ

Передмова	4
Конспекти лекцій.....	6
Рекомендована література.....	163

ПЕРЕДМОВА

Видання являє собою конспекти лекцій з навчальної дисципліни «Філософія», яка є обов'язковим освітнім компонентом освітньо-професійних програм першого рівня вищої освіти (бакалавр) за всіма спеціальностями і вивчається у другому семестрі.

Загальний обсяг навчальної дисципліни – 4 кредити ECTS (120 годин). З них лекцій – 16 годин.

Форми поточного контролю: тематичне тестування, усні відповіді.

Форми підсумкового контролю: підсумковий тест, захист результатів міні-дослідження.

Мова викладання – українська.

Метою лекційних занять за дисципліною «Філософія» є забезпечення достатнього рівня теоретичних знань, необхідних для розуміння філософської термінології, змісту та смислу основних філософських вчень та напрямів, а також смислу сучасної філософської проблематики.

Лекції з філософії спрямовані на зміцнення активної громадянської позиції, що ґрунтується на демократичних переконаннях, гуманістичних та етичних цінностях.

У результаті вивчення курсу студенти мають здобути:

Знання

- особливостей розвитку філософської думки у конкретних історичних епохах, закономірностей зародження, становлення та історичного розвитку європейської та вітчизняної філософської думки
- базової філософської термінології
- основної філософської проблематики минулого і сучасності

Уміння

- Орієнтуватися в історичних періодах розвитку філософської думки
- Користуватися філософською термінологією та інструментами філософського дослідження у процесі осмислення світоглядних та професійних проблем

- аналізувати світобачення кожної історичної епохи, розуміти термінологію і парадигматику

Здатності

- спілкуватися з різними цільовими аудиторіями, співпрацювати з фахівцями інших галузей, адаптуватися у соціальному та професійному середовищі
- до усвідомленого поповнення і розширення комунікативних навичок у професійній сфері впродовж життя
- реалізовувати різні складові процесу навчання, формувати особистість з високими моральними якостями
- критичного аналізу інформації, сучасної наукової літератури та використання нових знань в освітній та науковій діяльності
- ефективно планувати та раціонально організувати професійну діяльність, об'єктивно оцінювати та забезпечувати якість виконуваних робіт та усвідомлювати відповідальність перед суспільством

ФІЛОСОФІЯ. ЗАГАЛЬНИЙ КУРС

Вступ. Важлива інформація

Викладач:

Світлана Леонідівна
Кузьміна
доктор філософських наук

ФІЛОСОФІЯ. ЗАГАЛЬНИЙ КУРС

Електронний університет СНУ ім. В.
Даля

🏠 Головна

👤 Особистий кабінет

📅 Події

📁 Мої курси

[Вступ. Інформація про курс.pptx](#)

Філософія
Філософія та Богослов'я

Ключові слова

Компетентності

Філософія

Кредити ECTS

Система оцінювання

компетентності - competence

філософія – philosophy

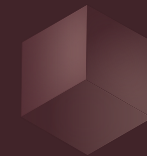
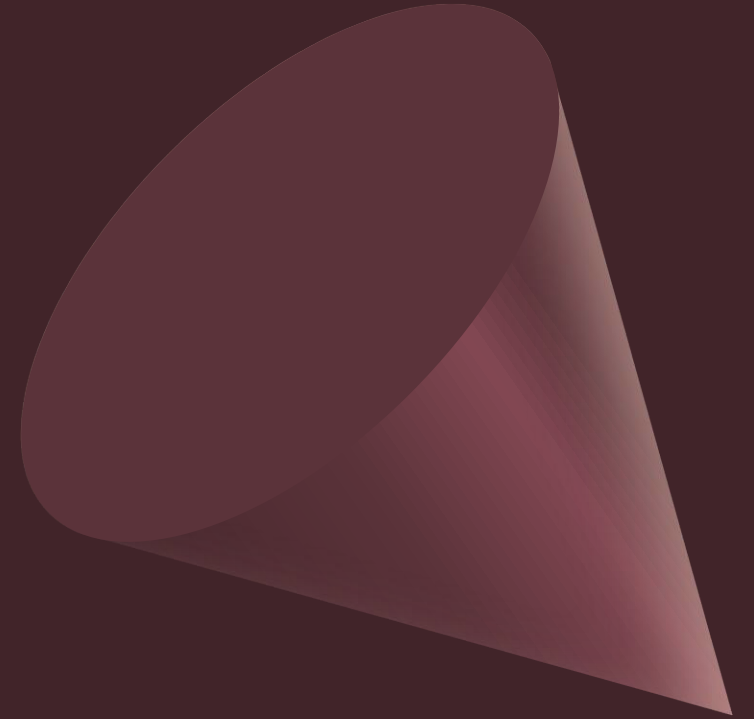
кредити - ECTS ECTS credits

система оцінювання - evaluation system

Що таке філософія?

Обговоріть відповідь на питання у
мікрогрупах і намалюйте відповідь у
вигляді символу

Присутні онлайн: напишіть відповідь у
чаті.

Що таке філософія?

Філосо́фія (грец. філосо́фія — «любов до мудрості») — особлива форма пізнання світу, що вивчає найбільш загальні суттєві характеристики і фундаментальні принципи реальності і пізнання, буття людини, відносин людини і світу.

Любов до мудрості

Писати

Читати

Говорити, обговорювати

ЧОМУ ФІЛОСОФІЯ Є ОБОВ'ЯЗКОВОЮ ДИСЦИПЛІНОЮ ДЛЯ ВСІХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ?

НАЦІОНАЛЬНА РАМКА КВАЛІФІКАЦІЙ

Компетентності:

- ✓ Володіти активною громадянською позицією, що ґрунтується на демократичних переконаннях, гуманістичних та етичних цінностях
- ✓ Здатність ефективно планувати та раціонально організувати професійну діяльність, об'єктивно оцінювати та забезпечувати якість виконуваних робіт, усвідомлювати відповідальність перед суспільством

Дескриптори:

- ✓ Знання
- ✓ Уміння
- ✓ Комунікація
- ✓ Автономія та відповідальність

ДЕСКРИПТОРИ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ

ЗНАННЯ

- ✓ методологічних принципів філософського аналізу
- ✓ особливостей розвитку окремих історичних епох філософської думки
- ✓ специфіки філософських термінів
- ✓ закономірностей зародження, становлення та історичного розвитку європейської та вітчизняної філософської думки
- ✓ основного змісту сучасної філософської проблематики

УМІННЯ

- ✓ орієнтуватися в історичних періодах розвитку філософської думки
- ✓ усвідомлювати природу різних філософських категорій і напрямків
- ✓ аналізувати світобачення кожної історичної епохи, розуміти філософську термінологію
- ✓ трансформувати методологічні принципи філософського пізнання в методику діяльності власної професійної сфери

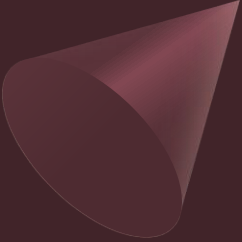
ДЕСКРИПТОРИ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ

КОМУНІКАЦІЯ

- ✓ здатність спілкуватися з різними цільовими аудиторіями
- ✓ здатність спілкуватися та співпрацювати з фахівцями інших галузей, адаптуватися у соціальному та професійному середовищі
- ✓ здатність до усвідомленого поповнення і розширення комунікативних навичок у професійній сфері впродовж життя

АВТОНОМІЯ ТА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ

- ✓ готовність до самостійної професійної діяльності
- ✓ здатність реалізовувати різні складові процесу навчання
- ✓ здатність до самоосвіти і самовиховання
- ✓ здатність критичного мислення

Які компетентності вас цікавлять найбільше у загальному курсі філософії?

Обговоріть у мікрогрупах і оберіть дві найважливіші, з вашої точки зору.

Для присутніх онлайн: напишіть відповідь у чаті.

ЗАГАЛЬНА ІНФОРМАЦІЯ ПРО КУРС: час

КОЛИ вивчають?

2-й семестр

Скільки часу
відведено у
навчальному
плані?

4 кредити ECTS
120 годин

Як розподілено
час навчання?

Заочна форма:

4 год. - лекції

4 год. - практичні
заняття

112 год. -
самостійна робота

Як розподілено
час навчання?

Денна форма:

16 год. - лекції

16 год. - практичні
заняття

88 год. -

самостійна робота

ЗАГАЛЬНА ІНФОРМАЦІЯ ПРО КУРС: форма підсумкового контролю і система оцінки

таблицю балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90 – 100	A	відмінно	зараховано
82-89	B	добре	
74-81	C		
64-73	D	задовільно	
60-63	E		
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

ДИФЕРЕНЦІЙОВАНИЙ
ЗАЛІК

100-бальна
накопичувальна
система оцінки

ЗАГАЛЬНА ІНФОРМАЦІЯ ПРО КУРС: ЩО ОЦІНЮЄТЬСЯ?

ДЕННА ФОРМА НАВЧАННЯ

Присутність і участь в обговореннях на всіх заняттях, проміжне тестування

Підготовлені виступи на семінарах (презентація індивідуальних і групових проєктів)

Сертифікат відкритого онлайн курсу "Філософія"

Підсумковий тест

60

40

100

ЗАГАЛЬНА ІНФОРМАЦІЯ ПРО КУРС: ЩО ОЦІНЮЄТЬСЯ?

ЗАОЧНА ФОРМА НАВЧАННЯ

Присутність і участь в обговореннях на заняттях, проміжне тестування

Сертифікат відкритого онлайн курсу "Філософія"

Підсумковий тест

60

40

100

ДЕ ЗНАХОДЯТЬСЯ НАВЧАЛЬНІ МАТЕРІАЛИ КУРСУ?

- <http://moodle2.snu.edu.ua/course/view.php?id=3067>
- **Заочна форма:**

▼ Підсумковий контроль

 ФАЙЛ
Поняття, необхідні для складання заліку

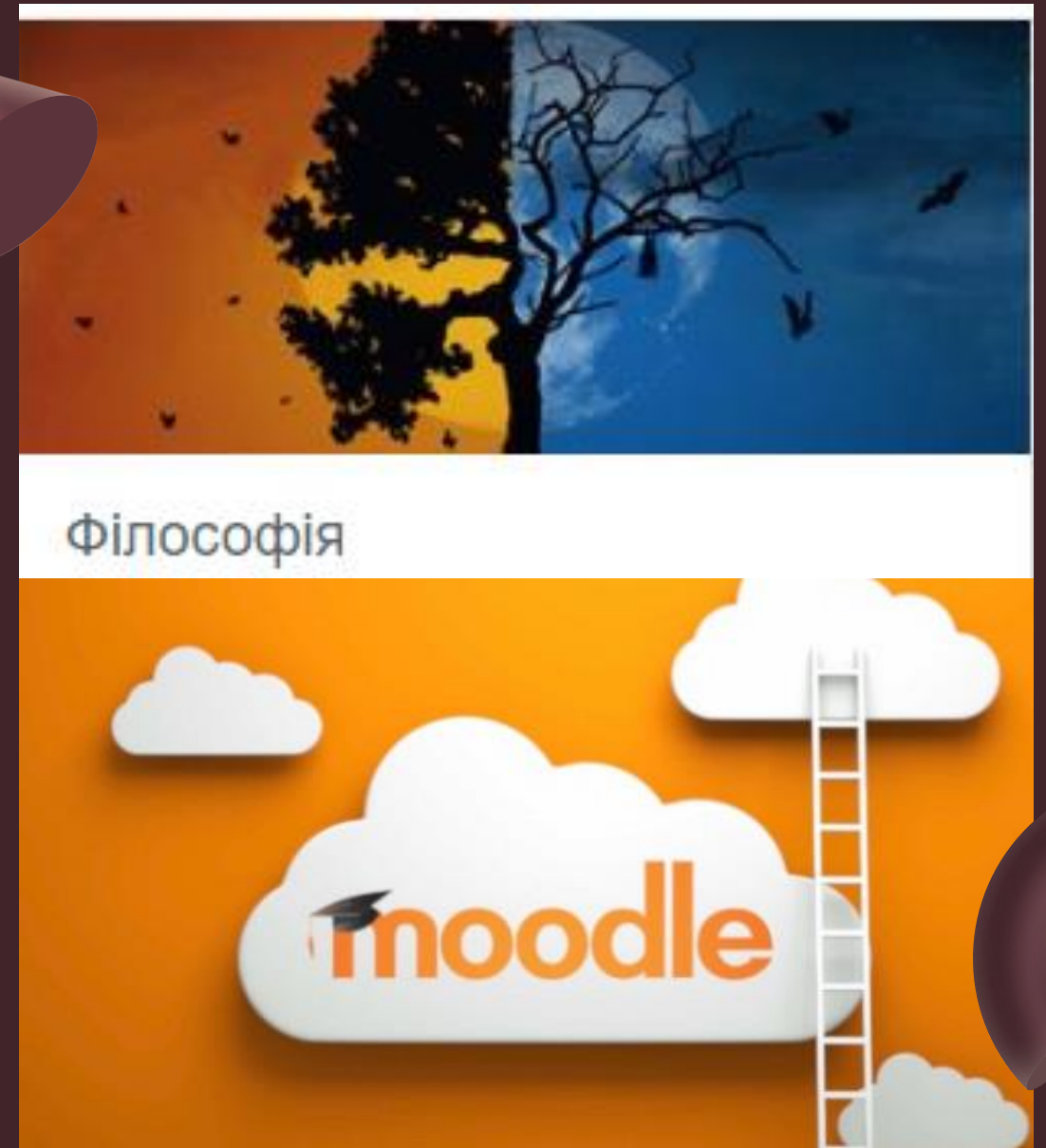
Знання і розуміння ВСІХ понять, зазначених в цьому переліку, є мінімально необхідною умовою для отримання заліку з дисципліни "Філософія"

 ЗАВДАННЯ
2024. Філософія. Онлайн курс. Завдання С.Л. Кузьміної для ЗАОЧНОЇ форми навчання

Прослухати лекції онлайн курсу "Філософія" і виконати тестові завдання. По завершенні курсу замовити сертифікат і завантажити його до цього завдання.

Сертифікат онлайн курсу - до 20 балів.

 ЗАВДАННЯ
2024. Кузьміна С.Л. Підсумковий тест для ЗАОЧНОЇ форми навчання.

Рекомендоване читання

- Лютий Т., Глумчер О. Пригоди філософських ідей Західного світу. - К.: Темпора, 2024. - С. 11-36
- Buckingham W., Burnham D., Hill C., King P.J., Marenbon J., Weeks M. & others. The Philosophy Book. Big Ideas Simply Explained. - London, 2011. – P. 12-17.

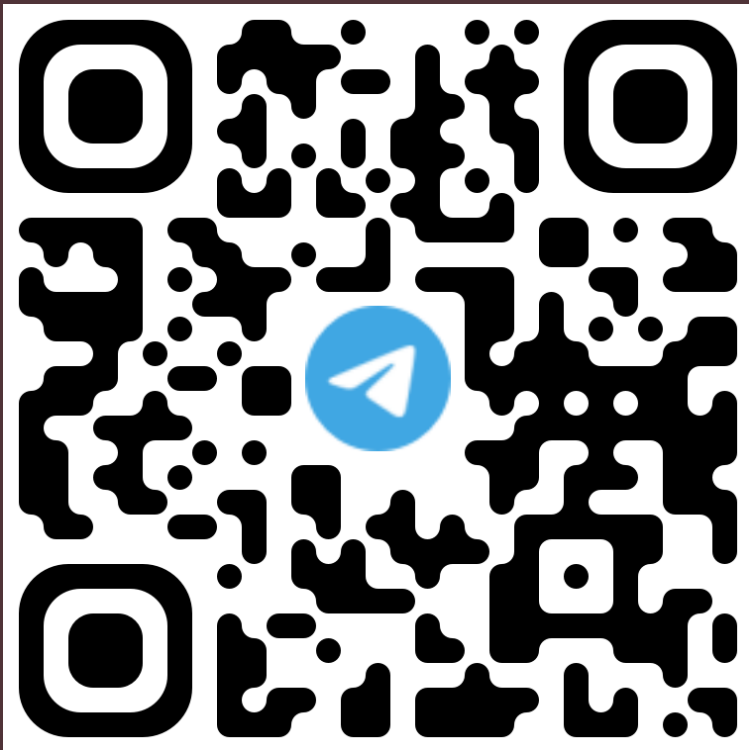
ДЕ МОЖНА ПОСТАВИТИ ПИТАННЯ
ВИКЛАДАЧЕВІ, ВИСЛОВИТИ СВОЮ ДУМКУ,
ЗНАЙТИ МАТЕРІАЛИ КУРСУ?

Оперативний зв'язок

<https://t.me/+dGUjp1zLHGAYjNi>

Філософія. Загальний курс. СНУ 2024

1 member

Зворотній зв'язок

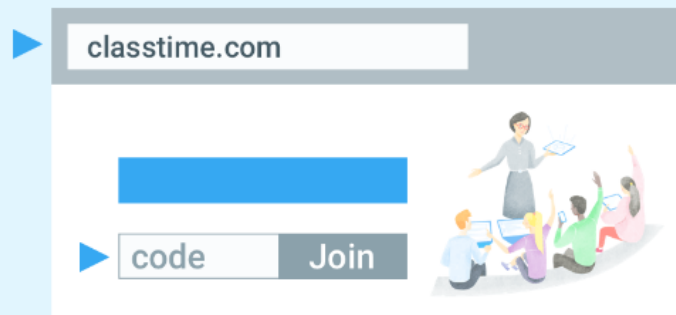
- пройдіть за покликанням
- вкажіть своє власне прізвище та ім'я (для коректної фіксації результатів)
- дайте відповіді на питання тесту
- <https://www.classtime.com/code/JYNGP2>

Join this Session via

Session code:

JYNGP2

QR code:

Витоки сучасної західної філософії

Що таке філософія

Як і де виникла філософія

Філософські проблеми

Антична філософія

План

Міфологія і філософія: спільне і відмінне.

Чому і як філософія виникла саме у Давній Греції?

Натурфілософи (досократики).

Сократ і софісти.

Платон і Аристотель.

У чому унікальність античної філософії?

Ключові слова

Міфологія

Філософія

Античність

Наратив

Натурфілософія

Платонізм

Аристотелізм

Ідея

Діалектика

Key words

Міфологія
Mythology

Філософія
Philosophy

Античність
Antiquity

Наратив
Narrative

Натурфілософія
Natural
philosophy

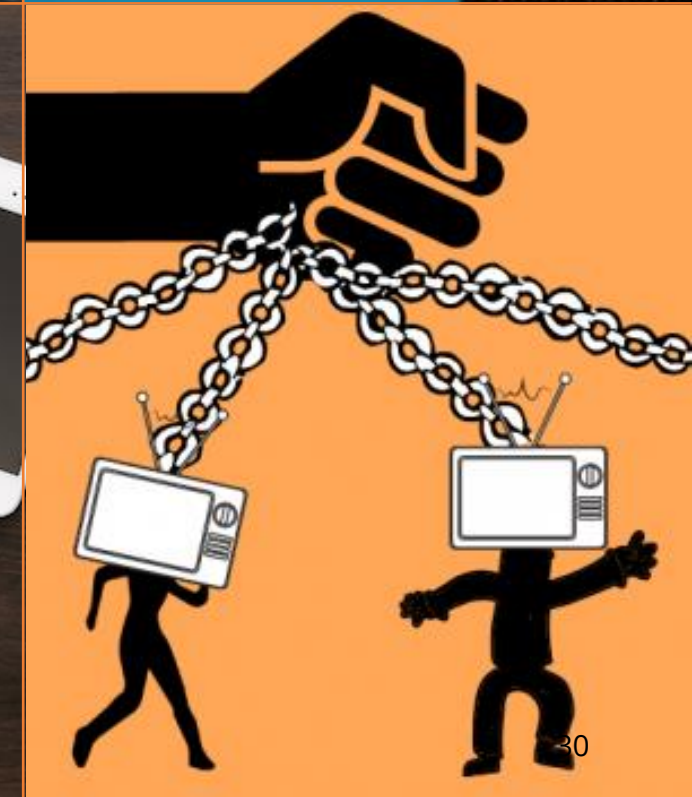
Платонізм
Platonism

Аристотелізм
Aristotelianism

Ідея
Idea

Діалектика
Dialectics

Сучасні глобальні проблеми

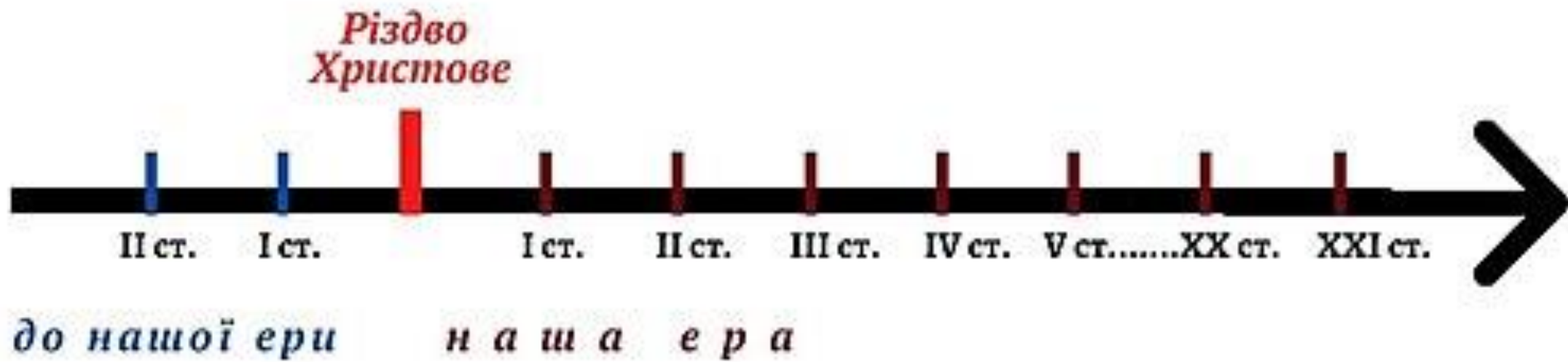

Що таке філософія

Чим філософія
відрізняється від
міфології?

Чи мають ідеї античної
філософії якесь практичне
значення для сучасної
людини?

Стрічка часу

Стрічка часу

- <https://timeline.knightlab.com/>

**Топ-8 філософів для
сучасної молоді**

Де виникла філософія?

Чому саме там виникла філософія?

Внутрішня потреба людини мати цілісне бачення світу через створення наративів.

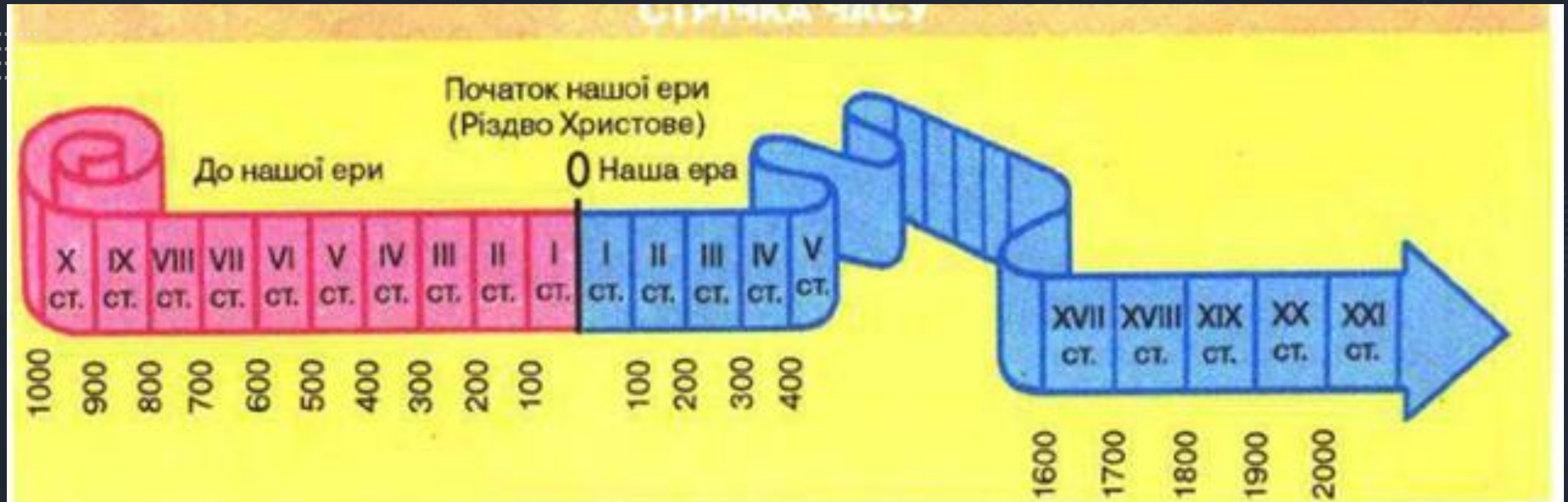
Античний поліс: відмова від царів, любимці богів, спорт, поезія (Гомер, Гесіод), демократія і політичне життя.

Демократія: держава - спільна справа, правління по черзі, обговорення, використовуємо публічний розум. Попередня підготовка, аргументація, обговорення, спільне прийняття рішень на благо суспільства, узгодження приватного і суспільного блага. Управління за допомогою обговорення. Потреба в теоріях і моделях ідеальної держави.

Життя підштовхувало до мислення, вимагало розв'язувати інтелектуальні задачі. Філософія - продукт політичної практики.

Як довго існувала антична філософія?

VI ст. до н.е. - VI ст. н.е.

Фізіологи (фізики). Натурфілософи VI ст. до н.е.

Що є першоосновою світу?

Що забезпечує єдність світу?

Як виникає Порядок (Логос) з Хаосу?

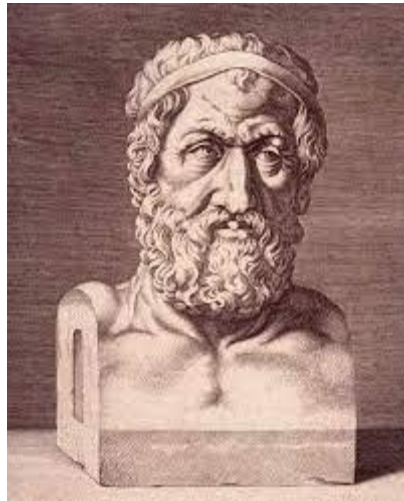
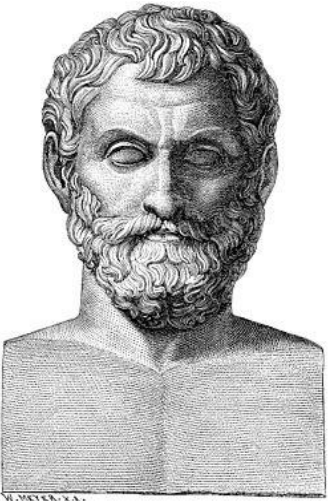
Мілетська школа

Фалес - вода

Анаксімен - повітря

Геракліт - вогонь

Анаксимандр - апейрон

Елейська школа

Ксенофан - Єдине

Парменід - Вічне Буття

Зенон - Вічне Буття у

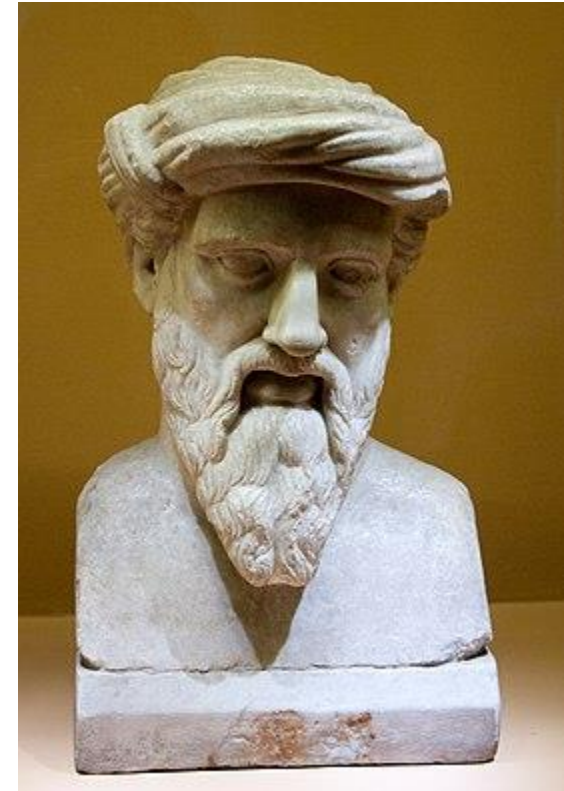
спокої

Піфагорейська школа

Піфагор - число, гармонія

Емпедокл - чотири стихії

Левкіпп, Демокріт - атом

Фалес

Що є базовим матеріалом
Космосу?

Це має бути...

Щось, з чого
все може бути
сформовано...

...суттєве
для життя

...здатне до
руху

...здатне до
змін

**Все зроблене з
ВОДИ**

Піфагор

Все у Всесвіті
відповідає
математичним
правилам і
співвідношенням

Тож, якщо ми
розуміємо
числа і
математичні
зв'язки...

...ми
приходимо до
розуміння
структури
Всесвіту.

Математика
- ключова
модель для
філософсько
го мислення

Число
управляє
формами

Число управляє
ідеями

Софісти. Мандрівні вчителі. V-IV ст. до н.е.

- Протагор: «Людина це мірило усіх речей, які існують, що вони існують, і які не існують, що вони не існують»
- Об'єктивної істини не існує
- Відмінність між добром і злом відносна

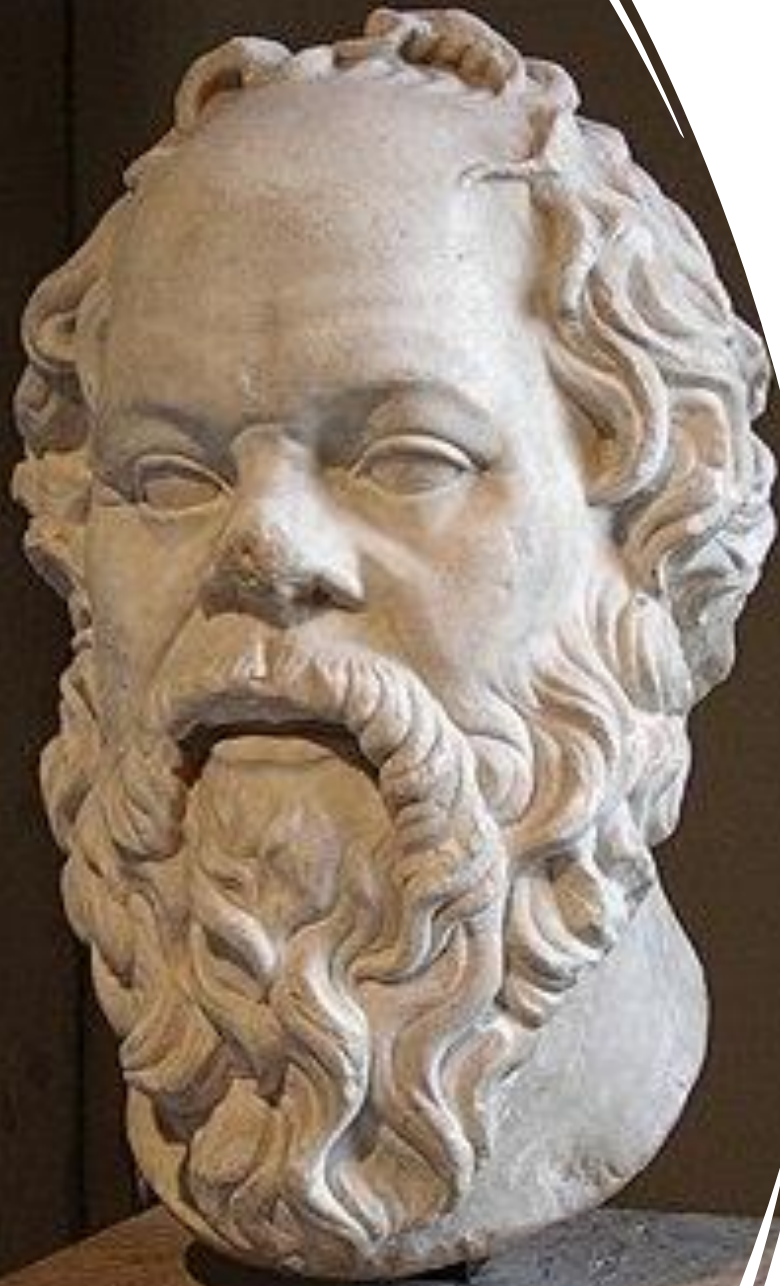
Протагор

Чого навчали софісти?

- Аргументувати, доводити
- Виголошувати промови
- Переконувати, відстоювати свою думку на народних зборах та у суді

Сократ

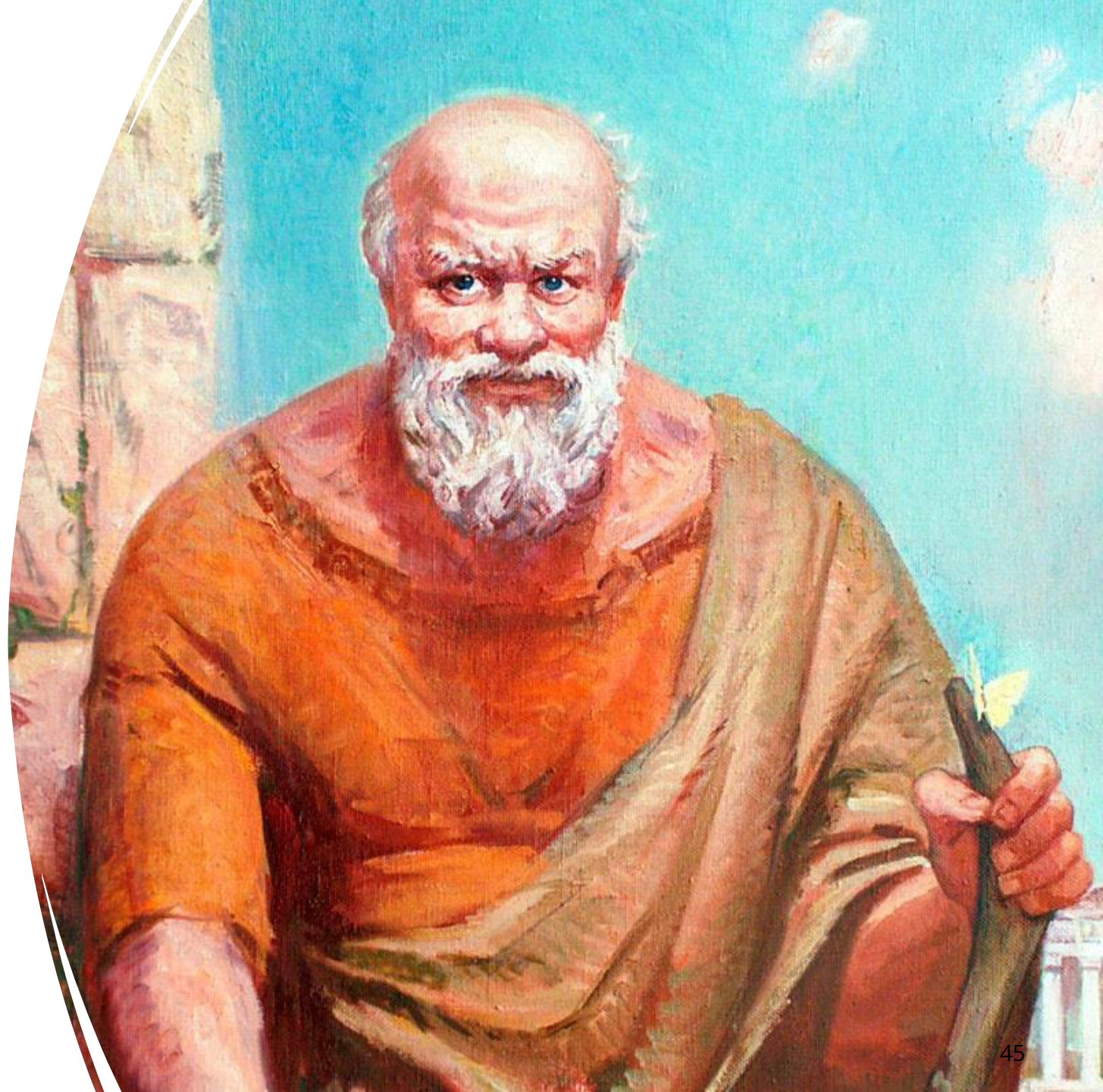
V-IV ст. до н.е.

-
- Об'єктивна істина існує
  - Відмінність між добром і злом абсолютна
  - Я знаю лише те, що нічого не знаю

Чого навчав?

- Діалектичний метод мислення
- Сократична бесіда
- Шукати істину через встановлення точних визначень

Сократ

Діалектичний метод Сократа

Тож, ти думаєш, що боги знають все?

Так, тому що вони боги

Чи одні боги не погоджуються з іншими?

Так, звісно. Вони постійно сперечаються

Тож, боги сперечаються щодо того, що є правда, а що - брехня?

Здається, так і є.

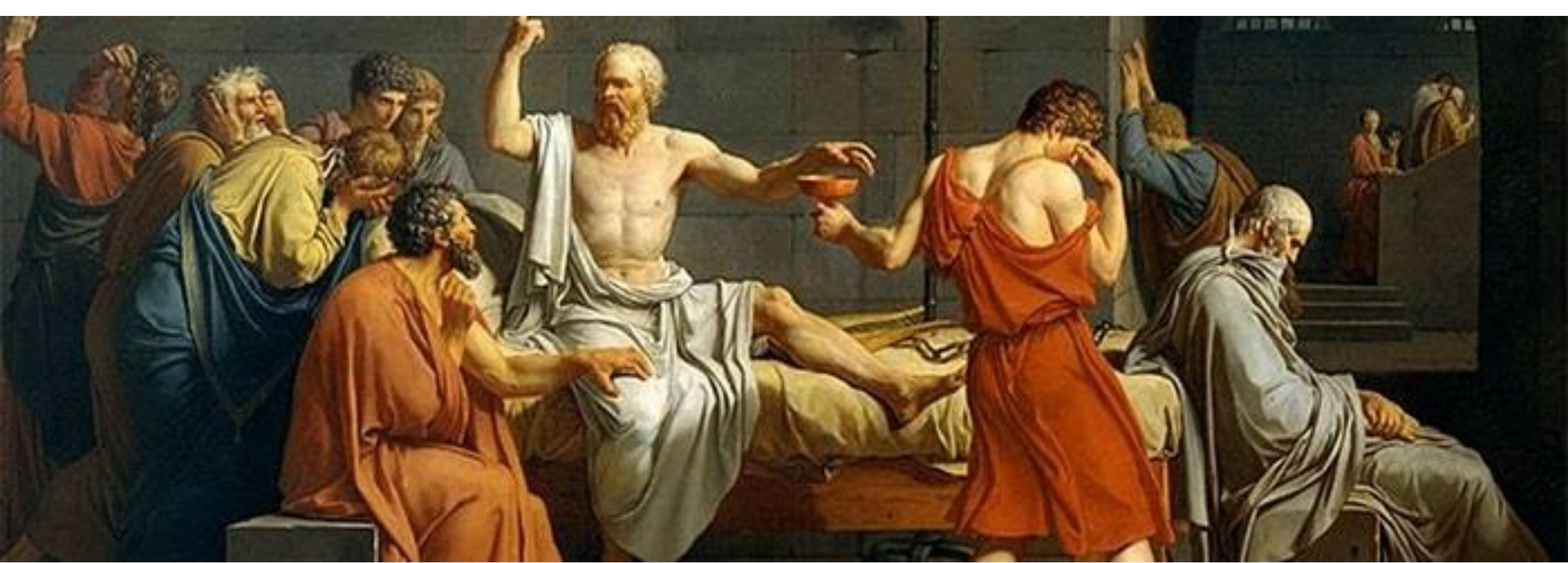
Тож, деякі боги можуть інколи помилятися?

Я вважаю, що це так.

Тоді боги не можуть знати все!

Суд над Сократом

Чого навчав?

BBC film

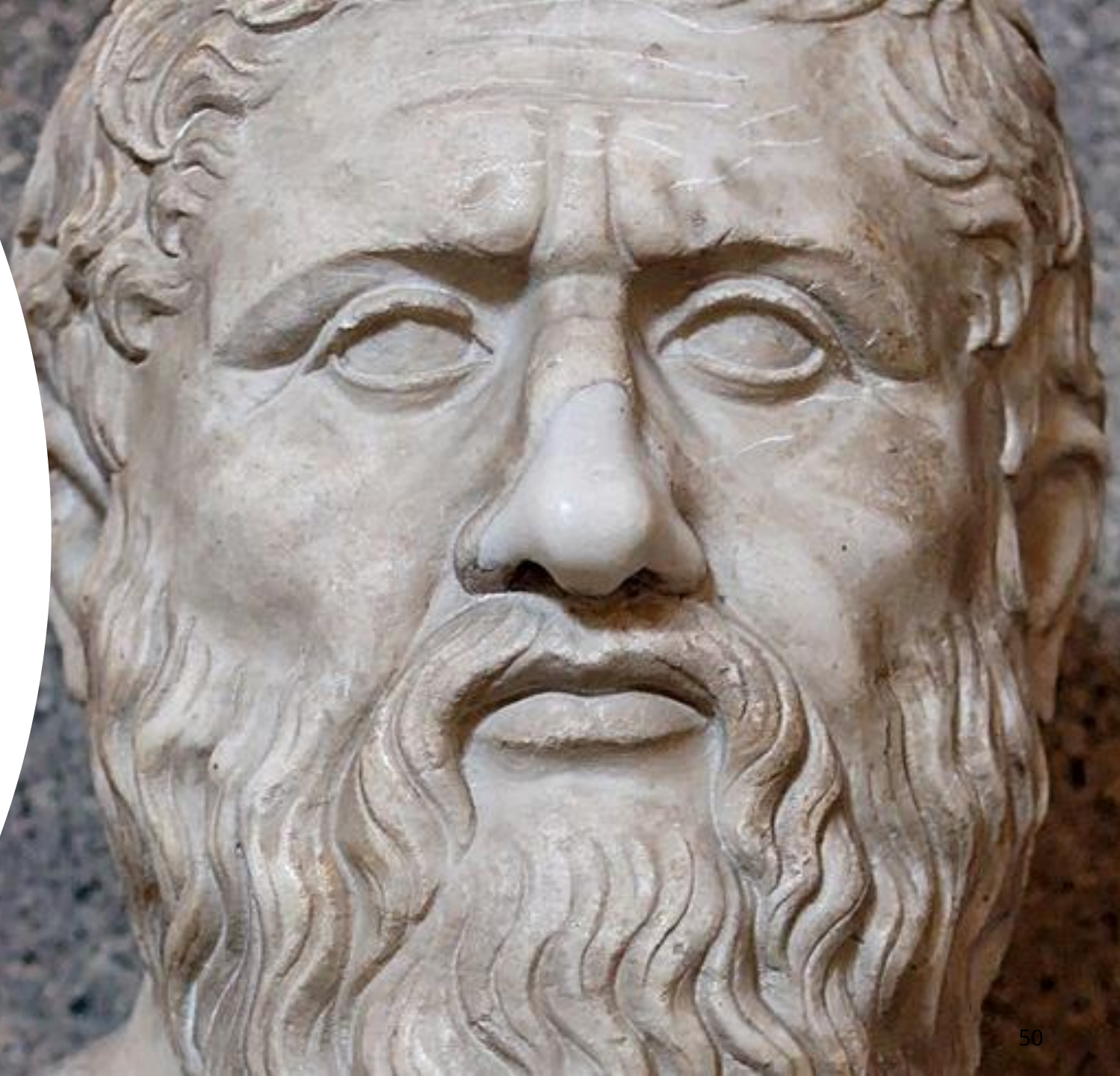
https://www.youtube.com/watch?v=HprauM9y_dA

<https://www.istpravda.com.ua/short/4fc623eed5bbf/>

<https://www.youtube.com/watch?v=rKhfFBbVtFg&t=11s>

Платон. Академія. IV ст. до н.е. - VI ст. н.е.

- Істинне буття - у світі ідей.
- Завдання людини - досягти споглядання світу ідей.
- Людська душа - колісниця, яку несуть коні (прагнення, розпал і розважливість), а керувати ними повинен візниця - розум.
- дев'ять розрядів людських душ: мудреця, царя, практичного діяча, лікаря тіл, віщуна, поета й художника, ремісника, софіста, тирана, а також душі тварин.

Платон

Реальний світ - це **Світ Ідей**, який містить **Ідеальні Форми** всього

Людина народжена з концептами **Ідеальних Форм** у її розумі

Ілюзорний світ, у якому ми живемо - "**світ чуттєвості**" - містить недосконалі копії **Ідеальних Форм**

Ми пізнаємо, впізнаємо **речі у світі**, тому що ми здатні розпізнати в них недосконалі копії за допомогою концептів **Ідеальних Форм**, які є у нашому розумі.

Арістотель. Лікей. IV ст. до н.е. - III ст. н.е.

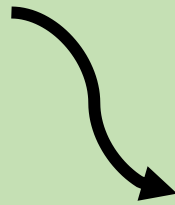
- Заклав фундамент сучасних наук.
- Описав закони людського мислення у логіці.
- Запропонував вчення про зв'язок між двома самостійними первоначалами - матерією і формою в ентелехійному русі.

Форма і матерія - первоначала світу. Ідеальні Форми є сутністю матеріальних речей.

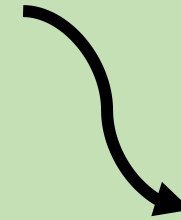
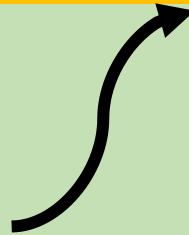
Аристотель

Ми бачимо **різні приклади “собак”** у світі навколо нас

Ми розпізнаємо **спільні ознаки, характеристики собак**

Використовуючи **органи почуттів і наш розум**, ми розуміємо, що робить собаку собакою

Ми знаходимо істину з **доказів, свідочств, зібраних у світі навколо нас**

Філософські школи античності

<https://www.youtube.com/watch?v=PyhVZ89GdGw>

Рафаель Санті. Антична філософія. Фреска в Станці делла Сеньятура Ватиканського палацу.

Чим
філософія відрізняється
від міфології?

Чи мають ідеї
античної філософії
якесь
практичне значення
для сучасної людини?

- **Що є першоосновою світу?**
- **Що єднає Буття в одне ціле?**
- **Чи існує об'єктивна істина?
Чи можливо її пізнати?**
- **У чому сенс людського буття?**

- Війна РФ проти України
- Шалені темпи накопичення інформації
- Маніпуляції масовою свідомістю. Токсична пропаганда.
- Заміна людини роботами на виробництвах.

<https://www.classtime.com/code/6N7Z67>

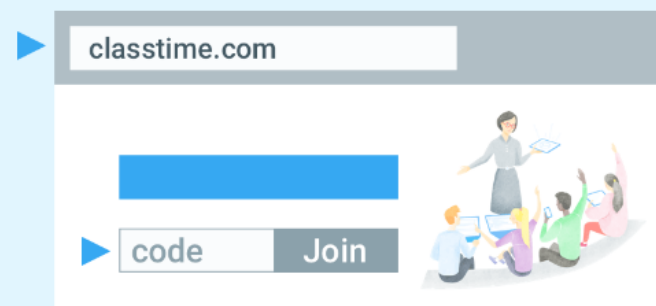
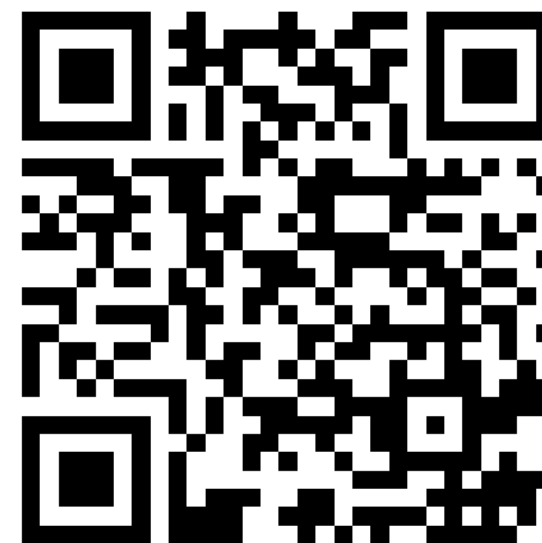
ЗВОРОТНІЙ
ЗВ'ЯЗОК

Join this Session via

Session code:

6N7Z67

QR code:

Рекомендоване читання

- Лютий Т., Глумчер О. Пригоди філософських ідей Західного світу. - К.: Темпора, 2024. - С. 37-114
- Buckingham W., Burnham D., Hill C., King P.J., Marenbon J., Weeks M. & others. The Philosophy Book. Big Ideas Simply Explained. - London, 2011. – P. 20-23, 26-29, 40-43, 46-70.

Філософія середньовіччя

План

- Що ми знаємо про середні віки?
- Як мислили люди доби середньовіччя?
- Періоди історії середньовічної філософії.
- Філософи середньовіччя
- Яке значення мають ідеї середньовічної філософії для сучасної людини?

Ключові слова

Середні віки

Теоцентризм

Теодіцея

Персоналізм

Апологетика

Патристика

Схоластика

Key words

Середні віки - Middle Ages

Теоцентризм - Theocentrism

Теодіцея - Theodicy

Персоналізм - Personalism

Апологетика - Apologetics

Патристика - Patristics

Схоластика - Scholasticism

Що ми знаємо про середні віки?

PRESENTATION TITLE

Join at menti.com | use code 3497 6210

Mentimeter

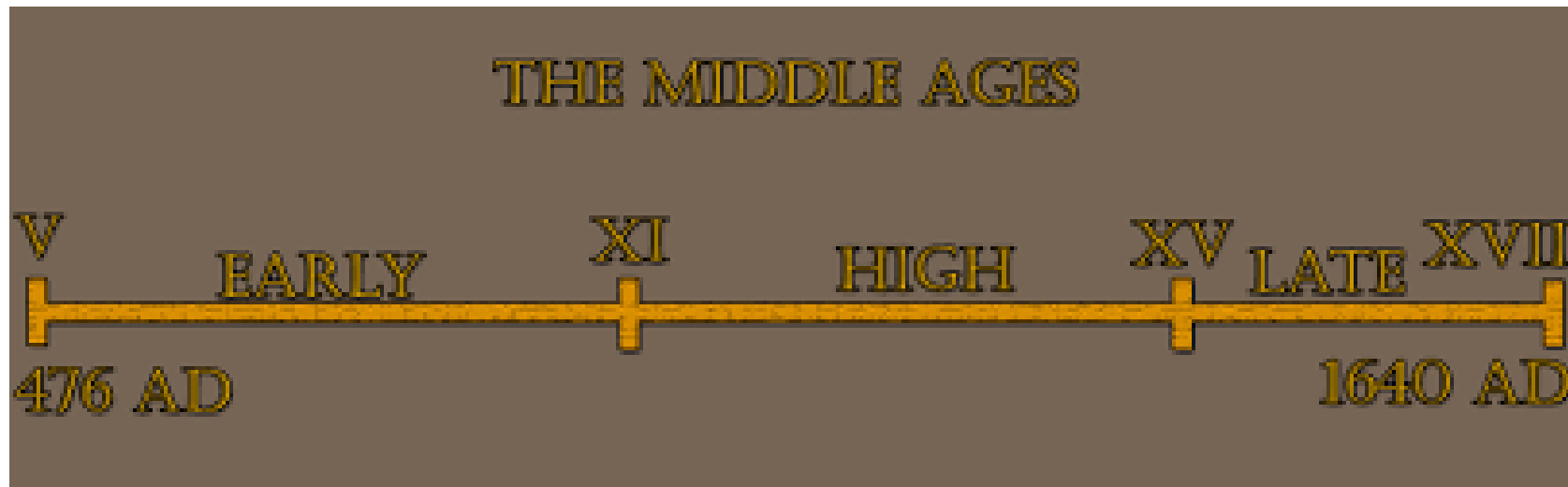
Напишіть три слова, якими би ви описали середньовіччя

39 responses

A word cloud of 39 responses for the question 'Write three words that describe the Middle Ages'. The words are arranged in a roughly circular pattern, with the most prominent words in the center. The words are in various colors and sizes, indicating their frequency or importance. The words include:

- сжигання чаклунок
- битва за владу
- феодалізм
- религія
- чума
- рицарство
- королівство
- лицарство
- лицарі
- стандарти
- бита
- ретуали
- атомсфера
- sun
- пригоди
- релігія
- закони
- хвороби
- вільми
- фортеці
- лицарі доблесті
- религиозные убеждения
- таємничість
- лицарі
- смерть
- феодалізм
- критика
- краса
- лорди
- алхімія
- beetle
- королі
- бідність
- віра
- forest
- палац
- ремесла

Скільки часу продовжувалося?

Теоцентризм – будь-яка проблема розглядається в контексті Бога. **Теодицея** – вчення, що розв'язує протиріччя між ідеєю Бога і світового зла. **Телеологізм** – принцип, відповідно до якого все у світі є доцільним. **Персоналізм** – вчення про Бога як абсолютну особистість

Як мислили люди доби середньовіччя?

Специфіка філософії середньовіччя: питання, на які шукали відповіді

Теоцентризм:
християнство (іслам,
юдаїзм...) - єдина істинна
наука

Людина повинна сліпо
вірити
Одкровенню (Св.
Писанню) чи вона може
осягнути істини віри за
допомогою розуму?

Який зв'язок між грецькою
філософією і
Св. Писанням?

Чи існує суперечність між
Св. Писанням і розумом?
Чи можуть віра і знання
йти у парі?

Чи мислили філософи середньовіччя КРИТИЧНО?

Питання для обговорення

Періоди історії середньовічної філософії

Періоди розвитку середньовічної філософії

Апологетика

Патристика

Рання схоластика

Висока схоластика

Пізня схоластика

Філософія – інструмент для виправдання віри

Філософія – інструмент для створення і систематизації християнського віровчення

Суперечка про універсалії

«Відкриття» філософії Аристотеля і його переосмислення на підґрунті християнства

Усвідомлення різниці між богослов'ям і філософією

**Апологетика -
захист, виправдання
християнства**

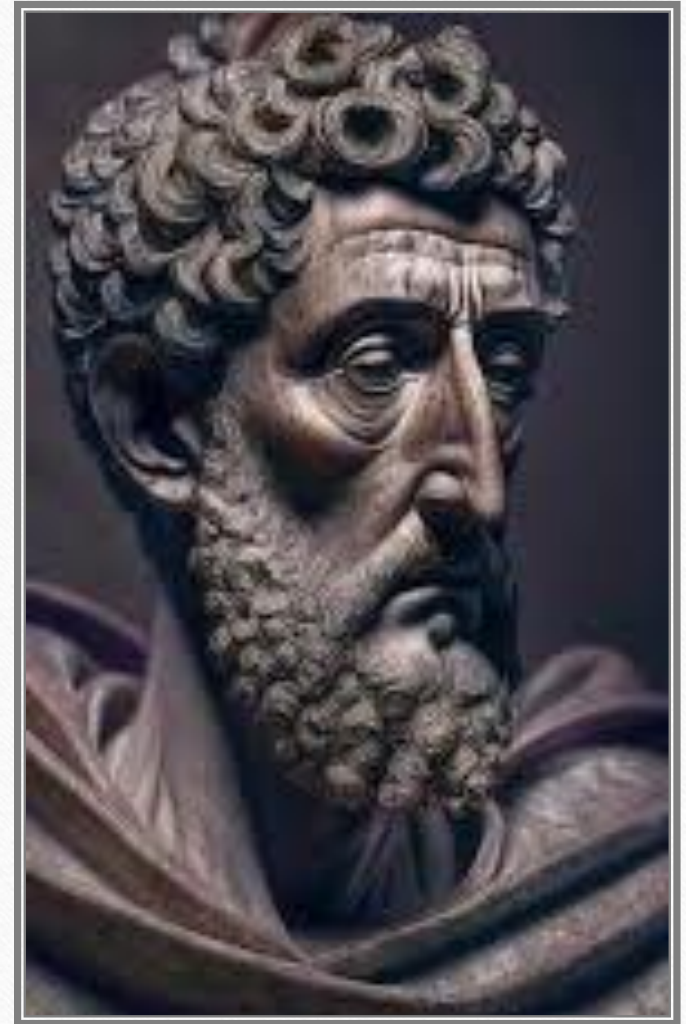
- *Епоха патристики* - це епоха релігійно-філософських доктрин так званих отців церкви, час утвердження догматів християнського віровчення і основних мотивів середньовічної філософії.
-
- Августин Аврелій (Блаженний) – автор основ християнської філософії, філософських творів „Сповідь” (вчення про пам’ять, роздуми про пізнання, про свідомість, про час, про самопізнання, про істину, про ідеї, про любов, про свободу, про „град земний” і „град небесний”), „Про царство Боже” (вчення про теологію історії).

Св. Августин Аврелій

354-430 рр.

Що зробило Адама здатним
виконувати заповіді Божі так само
зробило його здатним грішити

Бог не є творцем зла

Три аргументи:
богословський, раціональний, естетичний

Бог не є творцем зла

Бог замислив людину як істоту розумну, здатну розрізняти речі та обирати дії

Бог мусив залишити відкритою можливість обирати - надати людині свободу

Зло виникло як результат вільного вибору людини не виконувати волю Божу

Бог не є творцем зла

Люди є розумними істотами

Щоби бути розумними істотами, їм треба мати свободу волі

Це означає, що вони мають бути здатними обирати між добром і злом

Тоді люди можуть вчиняти добре або погано

Бог не є батьком зла

Бог не є творцем зла

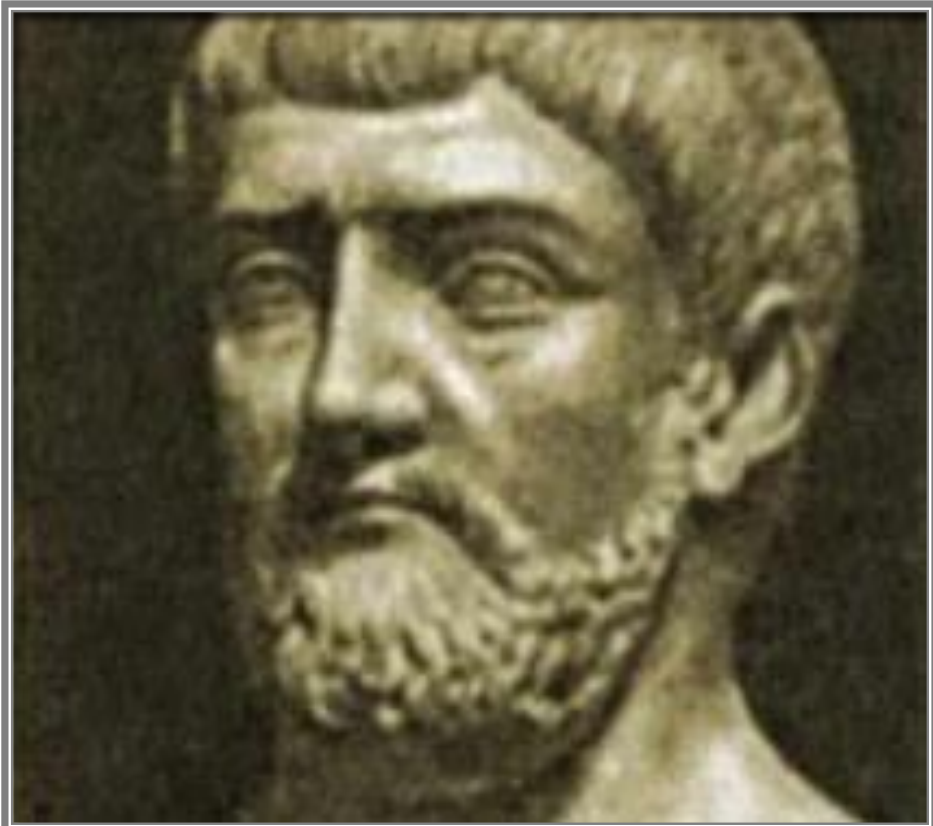
Світ - прекрасна річ

Зло у світі сприяє загальному благу, яке стає більшим, ніж могло би бути без зла так само, як дисонанси у музиці роблять гармонію прекраснішою

Бог не створював зло, але Бог здатний перетворити зло на добро

Боеций

480-525 pp.

Всі речі, які ми знаємо, ми
знаємо не завдяки їм самим, а
завдяки нашій здатності їх
знати

Бог передбачає наші думки і дії

Бог існує поза часом

Бог знає майбутнє так само, як і теперішнє

Я вільна/ий піти або не піти в кіно сьогодні

Бог знає, що я піду в кіно сьогодні

Бог передбачає наші вільні думки та дії

1. Поняття про схоластику.

- Слово "схоластика" пов'язане з тим, що філософія в середньовічній Європі вивчалася по перевазі в школах при монастирях.
- "Схоластика" означає "шкільна" від латинського слова *schola*.
- **Схоластика** - інтелектуальний феномен середньовічної й постсередньовічної європейської культури в рамках теолого-філософської традиції, що ставив своєю метою раціональне обґрунтування й систематична концептуалізація західно-християнського віровчення.

Про універсалії: суперечка щодо природи загальних понять (думок, ідей)

РЕАЛІЗМ:

Універсалії - це реальні сутності, особливі субстанції, які існують "до речей" у Божественному розумі

НОМІНАЛІЗМ:

Універсалії - це імена чи поняття, які люди дають речам

КОНЦЕПТУАЛІЗМ:

Універсалії виникають у Божественному розумі, а відтворюються в іменах речей

Universalialia sunt nomina

Universalialia sunt realia

Universalialia sunt concepta

Ансельм
Кентерберійський

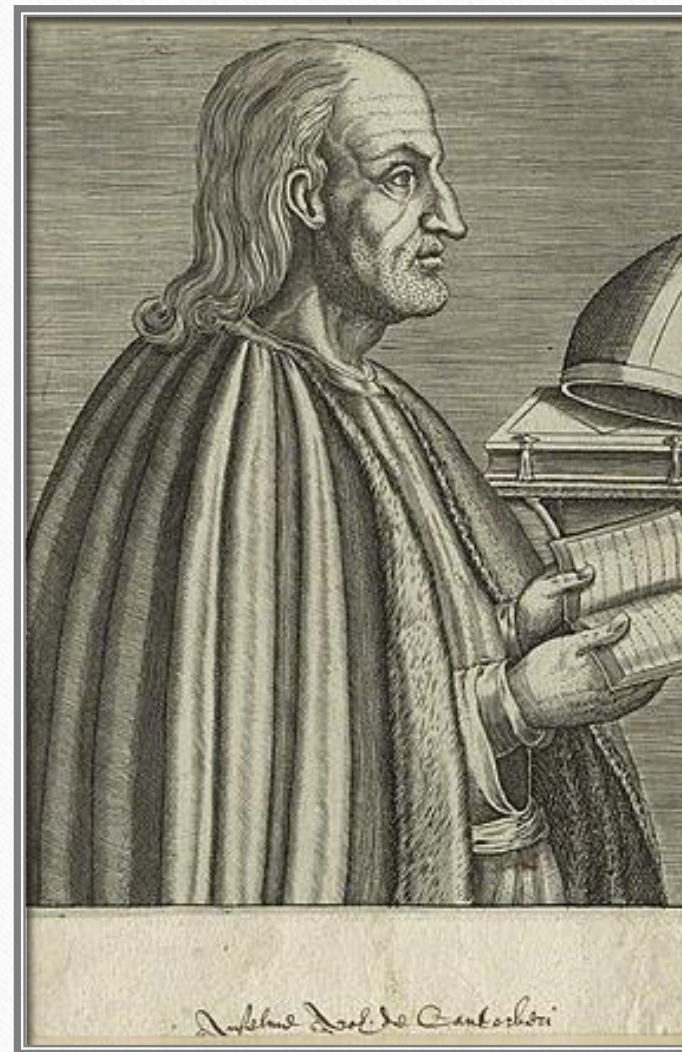
Тома Аквінський

П'єр Абеляр

Св.
Ансельм Кентерберійський
1033-1109 рр.

Ми віруємо, Боже, що Ти є
найбільше, що ми можемо
ПОМИСЛИТИ

Просто
мислячи про
Бога ми
можемо знати,
що Він існує

Онтологічний
аргумент

Розмова з дурнем

Anselm

Do you agree that if God existed he would be the greatest thing that there could be – “that than which nothing greater can be thought”?

The Fool

Yes.

And do you agree that “that than which nothing greater can be thought” exists in your mind?

Yes, in my mind – but not in reality.

But would you agree that something that exists in reality as well as in the mind is greater than something that exists in the mind alone?

Yes, I suppose so – an ice cream in my hand is better than one that’s just in my imagination.

So if “that than which nothing greater can be thought” exists only in the mind, it is less great than if it existed also in reality.

That’s true. The being that really exists would be greater.

So now you are saying that there is something greater than “that than which nothing greater exists”?

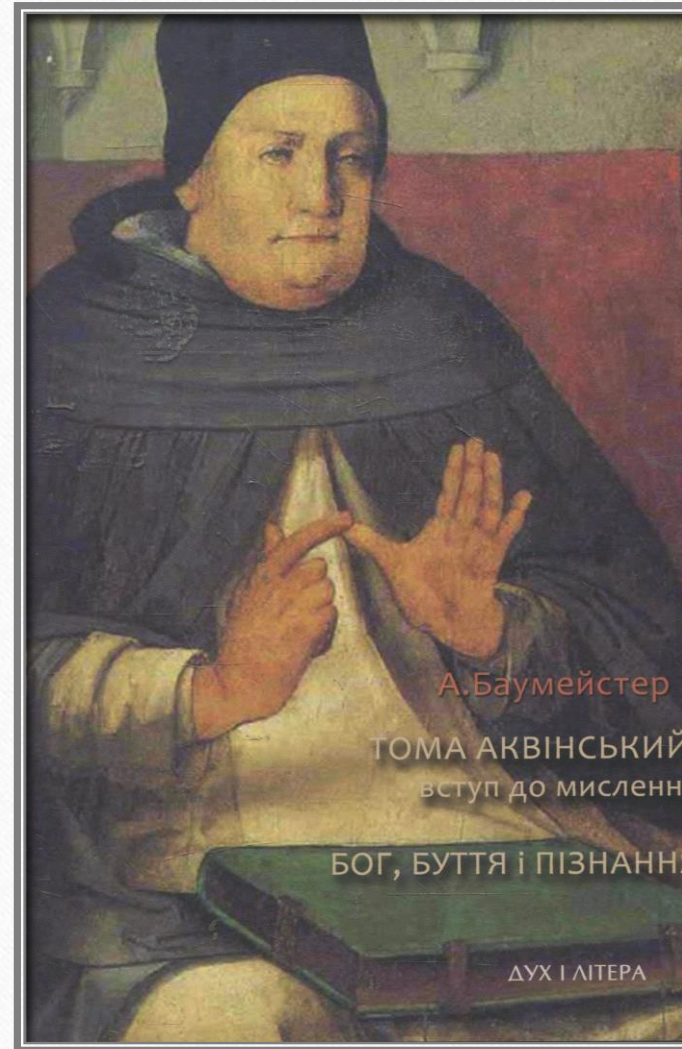
That doesn’t even make sense.

Exactly. And the only way around this contradiction is to admit that God (“that than which nothing greater exists”) does exist – both in thought and reality.

Anselm’s Ontological Argument was written in 1077–78, but acquired its title from the German philosopher Kant in 1781.

Тома Аквінський 1225-1274 рр.

Якщо люди міркують правильно, вони не можуть дійти висновків, які суперечать християнському вченню, тому що і людський розум, і християнське вчення виходять з одного джерела - Бога.

Тома і Аристотель

Суголосність вчення Аристотеля і християнства

Аристотель

- Світ нескінченний у часі та просторі

Християнство

- Біблія: світ створений Богом, а отже обмежений у часі

Тома Аквінський

Світ мав початок, але Бог міг створити світ таким чином, що він існує вічно

Суголосність вчення Арістотеля та християнства

Арістотель

- Людська душа - форма, яка оживляє тіло як матерію. Душа як форма існує нескінченно у потенціалі. Проте окрема людська душа, як актуальна сутність, вічно існувати не може. Безсмертя людської душі неможливе.

Біблія

- Біблія: людська душа безсмертна

Тома Аквінський

Людська душа - один з видів душ (ангели і Сам Бог), які здатні пізнавати світ не лише через органи чуттів, а й напряду, інтелектуально. Тож, після смерті, окрема людська душа продовжує існування, і вона безсмертна

Значення середньовічної філософії для сучасної людини?

Рекомендоване читання

- Лютий Т., Глумчер О. Пригоди філософських ідей Західного світу. - К.: Темпора, 2024. - С. 115-160
- Buckingham W., Burnham D., Hill C., King P.J., Marenbon J., Weeks M. & others. The Philosophy Book. Big Ideas Simply Explained. - London, 2011. – P. 72-75, 80-81, 88.

Подивитися і послухати

- https://www.youtube.com/watch?v=vsRkJZ_cbiU&list=PL5mMVqjrytJth5PF_ckgZxNFvEebFQo7W&index=7
- <https://www.youtube.com/watch?v=8kdmP60bmow>

Філософія нового часу

План

Перехід від
середньовіччя до доби
модерну. Поворот у
філософії. Як його
можна назвати?

Основна проблема
філософії 17-18 ст.

Ключові слова

Раціоналізм

Вроджені ідеї

Емпіризм

Чуттєвий досвід

Ключові слова

Раціоналізм - Rationalism

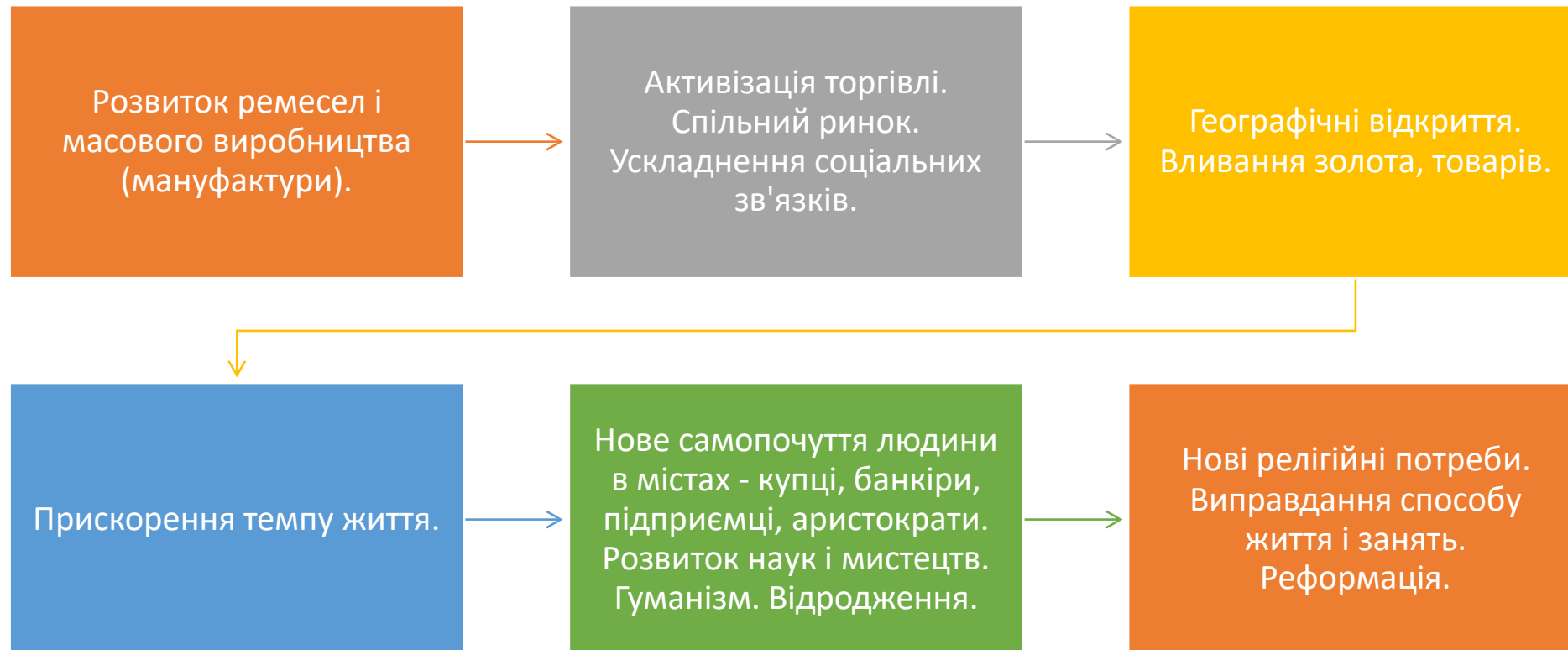
Вроджені ідеї - Innate ideas

Емпіризм - Empiricism

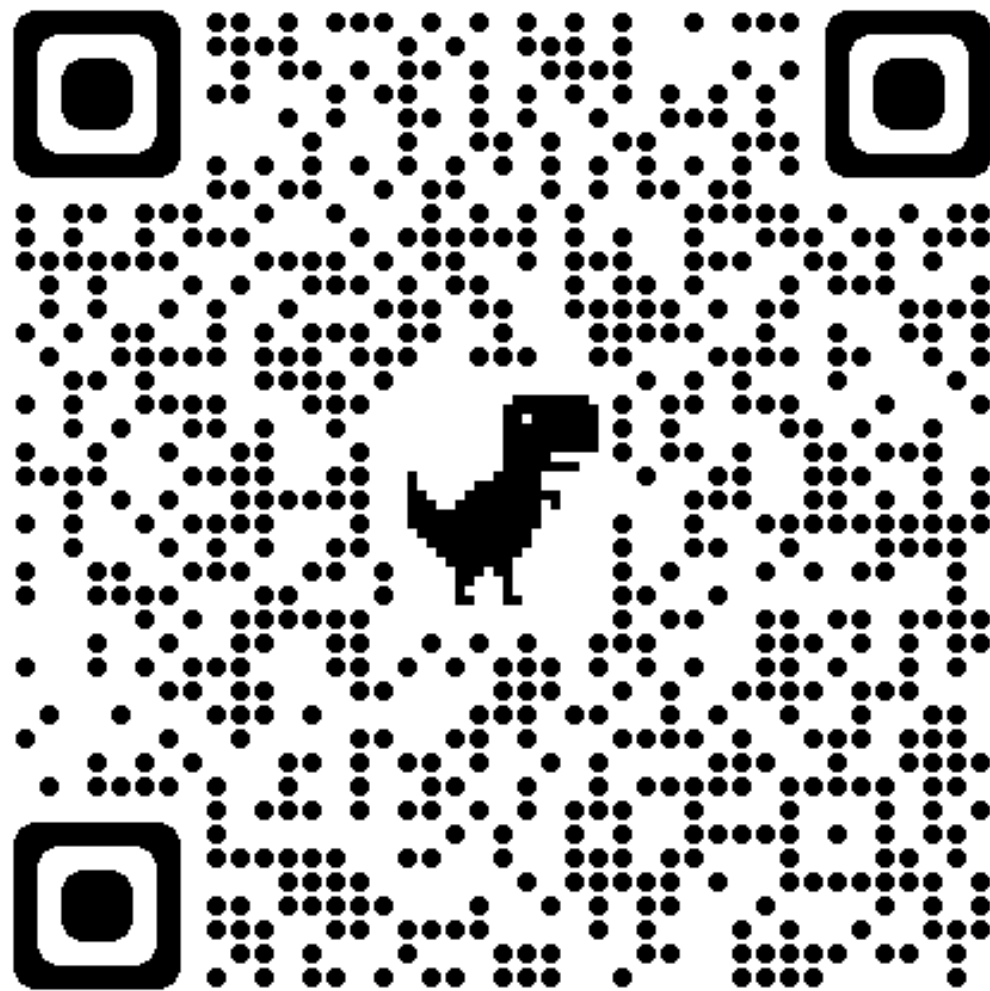
Чуттєвий досвід - Sensation

- Що змінилось у світогляді людей нового часу?
- Чим світогляд доби модерну відрізняється від середньовічного?
- Що філософія доби модерну має спільного з добою античності і добою середньовіччя?

Нові економічні умови - нові потреби. Відродження і Реформація.

Що викликало нові світоглядні потреби

- Релігійні війни. Релігія роз'єднує.
- Потреба у нових підставах для подолання протистоянь, побудови порядку.
- Філософію використовують замість богослов'я як інструмент примирення.
- Розум - це те, що мають всі люди і що дозволить досягти миру, злагоди, порядку.

Як працює розум?

Раціоналізм

- Пізнання істини можливе
- Пізнати істину можливо через вроджені ідеї

Емпіризм

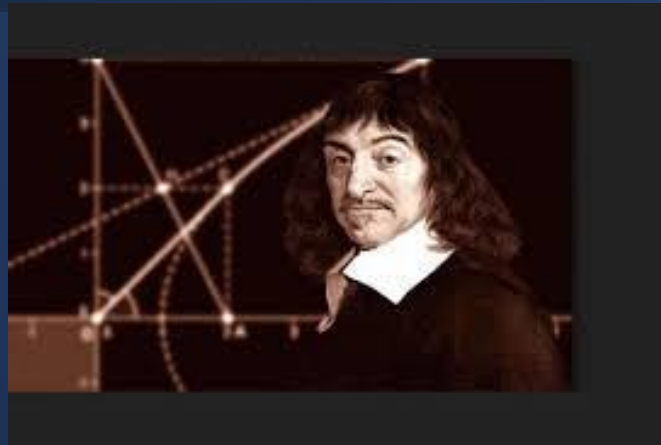
- Пізнання істини можливе
- Пізнати істину можливо через чуттєвий досвід

Раціоналізм

Готфрід Вільгельм Лейбніц

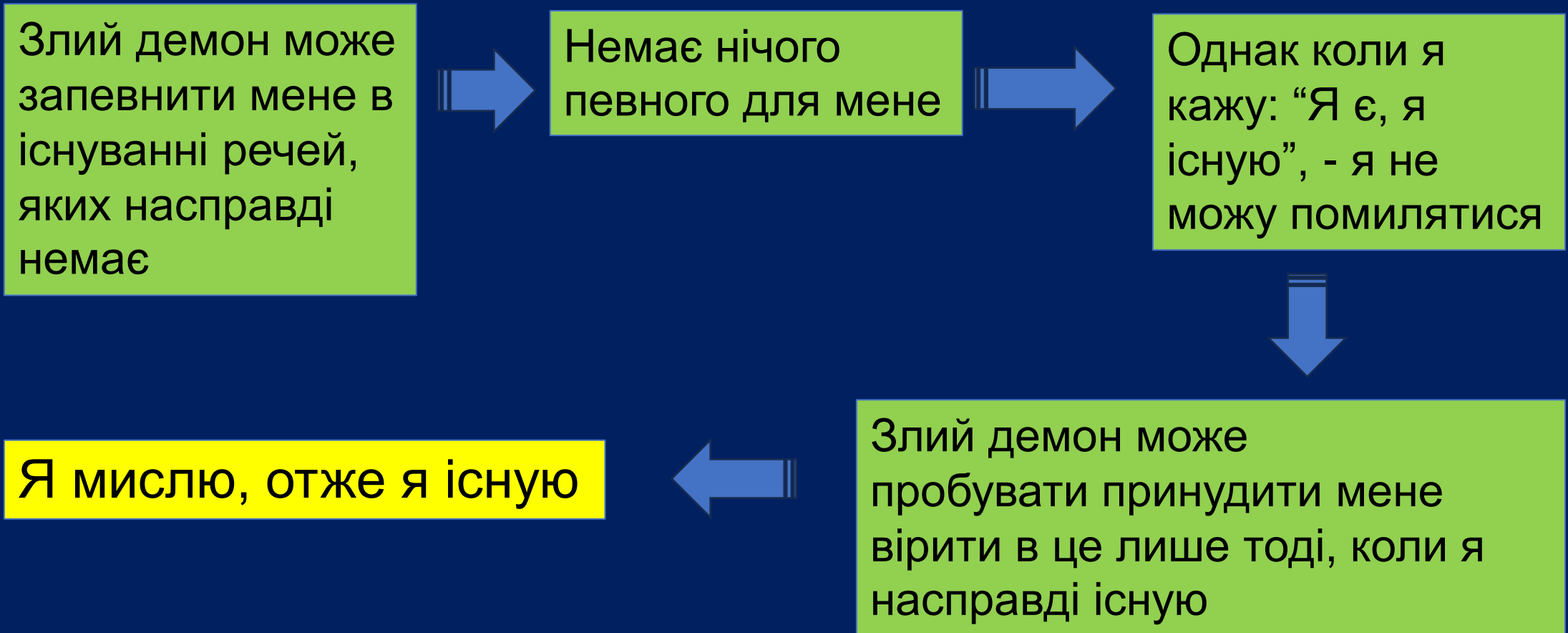
Готфрід Вільгельм Лейбніц (Ляйбніц) — провідний німецький філософ, логік, математик, фізик, мовознавець та дипломат.

Рене Декарт

Рене Декарт. Cogito ergo sum. I think therefore I am.

Емпіризм

Джон Локк

Томас Гоббс

Френсис Бакон

Френсис Бакон. Knowledge is power

Наукове знання
будується на
самому собі

Воно накопичується **постійно і безперервно**, відкриваючи нові закони і уможливлуючи нові відкриття

Знання є сила

Це дає змогу людям робити такі речі, які вони **раніше робити були неспроможні**

Джон Локк: No man's knowledge here can go beyond his experience. Всі знання - з досвіду

Раціоналісти вірять, що деякі ідеї закладено до розуму людини від народження

Однак це не породжено фактом, що...

... немає істини, яку знаходять у кожному при народженні

... немає універсальних ідей, знайдених у людях всіх культур і всіх часів

Все, що ми знаємо, походить з досвіду

Підсумок:

- Що змінилось у світогляді людей нового часу?
- Чим світогляд доби модерну відрізняється від середньовічного?

<https://www.classtime.com/code/QDG47K>

<https://www.menti.com/alsrju6xo527>

Рекомендоване читання

- Лютий Т., Глумчер О. Пригоди філософських ідей Західного світу. - К.: Темпора, 2024. - С. 193-231
- Buckingham W., Burnham D., Hill C., King P.J., Marenbon J., Weeks M. & others. The Philosophy Book. Big Ideas Simply Explained. - London, 2011. – P. 110-1236 130-136.

Німецький ідеалізм

ФІЛОСОФІЯ НОВОГО ЧАСУ

ПЛАН

1. Історичні умови і загальна характеристика.
2. Революціонери у філософії.
3. Як вони змінили світ і нас?

КЛЮЧОВІ СЛОВА

Ідеалізм

Інтуїції розуму

Річ у собі

Ідеї розуму

Коперніканська
революція у
філософії

Принцип Я

Свобода

Тотожність

Прогрес

Key words

Ідеалізм
Idealism

Інтуїції розуму
Intuitions of the mind

Річ у собі
Thing-in-itself

Ідеї розуму
Ideas of the mind

Коперніканська
революція у
філософії
Copernican revolution
in philosophy

Принцип Я
The concept of the 'I'

Свобода
Freedom

Тотожність
Identity

Прогрес
Progress

Загальна характеристика

1770 – 1840 рр. - ЧАС
СТАНОВЛЕННЯ НІМЕЦЬКОГО
ІДЕАЛІЗМУ.

ТАК ВИГЛЯДАЛА НІМЕЧЧИНА
НА КАРТІ ЄВРОПИ

**АВСТРИЙСЬКА МОНАРХІЯ ГАБСБУРГІВ
І БРАНДЕНБУРЗЬКО-ПРУССЬКА ДЕРЖАВА
в XVI-XVIII ст.**

Стан Німеччини наприкінці 17 - початку 18 століття

- ▶ Роздрібненість.
- ▶ Несприятливі умови для економічного розвитку. Малочисельність економічно і політично активних соціальних груп.
- ▶ Загальне незадоволення суспільства бідністю і несвободою.
- ▶ Бурхливий розвиток наук.
- ▶ Поруч країна, яка здійснила революцію...

- ▶ АЛЕ...
- ▶ У Німеччині вже були СВІТСЬКІ УНІВЕРСИТЕТИ, які стали центрами розвитку нового, РЕВОЛЮЦІЙНОГО, світогляду, що згодом перевернув до гори дригом європейський світ.

Революціонери у філософії

Іммануїл Кант

Іоганн Готліб Фіхте

Фрідріх Вільгельм Шеллінг

Георг Вільгельм Фрідріх Гегель

Іммануїл Кант

► Дві речі наповнюють
душу завжди новими і
дедалі сильнішими
подивом і
благоговінням,
чимчастіше і триваліше
ми розмірковуємо про
них, — це зоряне небо
наді мною і моральний
закон у мені.

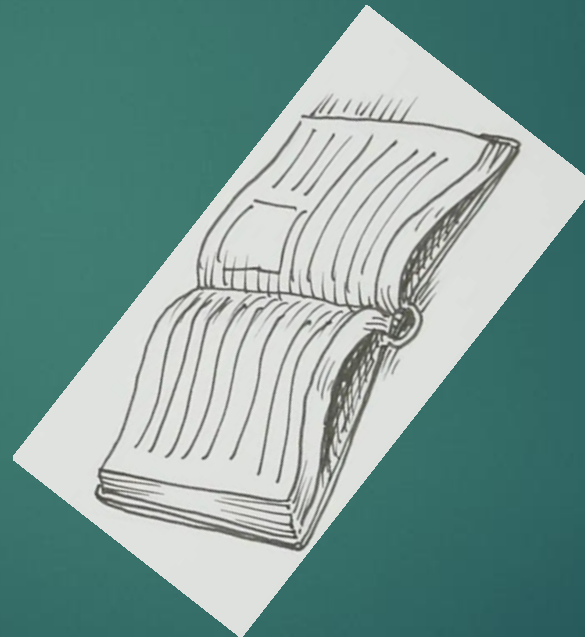

Розв'язання суперечки між раціоналістами та емпіриками

Раціоналізм - мислення, а не
чуттєві враження, приносить нам
знання

Емпіризм - знання приносять нам
чуттєві враження

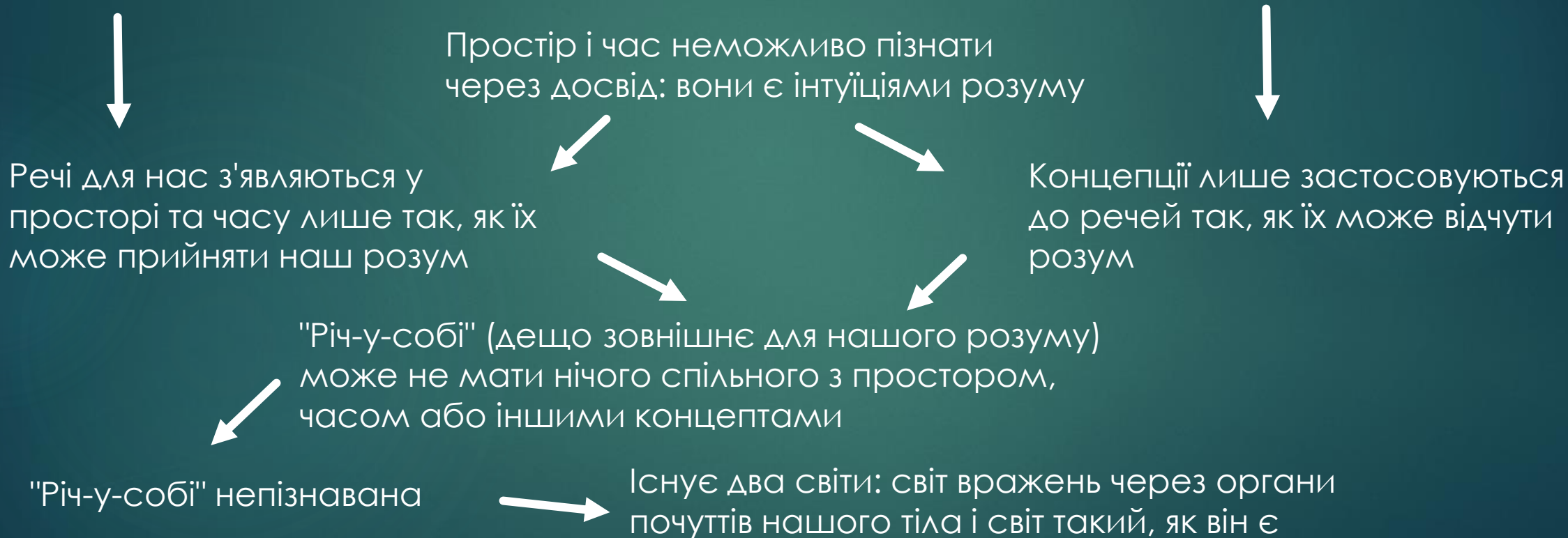
Трансцендентальний
ідеалізм - чуттєві враження та
мислення однаково необхідні для
розуміння світу

Структура пізнання за Кантом

Наша чуттєвість - це здатність відчувати речі у зовнішньому світі

Наше розуміння - це здатність мислити про речі

КАНТ ВИХВАЛЯВСЯ:

Коперніканська революція у філософії

- ▶ Розум активний у пізнанні світу.
- ▶ Апріорні форми сприйняття.
- ▶ Світ - "річ у собі".

Категоричний імператив і автономія волі

- ▶ Свобода - це здатність починати дії без причини.
- ▶ Моральна свобода - чинити дії лише з любові до добра.
- ▶ "Дій так, щоби ти завжди ставився до людства, і у своїй особі, і в особі будь-кого іншого як до мети і ніколи не ставився би до нього лише як до засобу".

ДІЯТИ! ДІЯТИ! ЦЕ
ТЕ, ЗАРАДИ ЧОГО
МИ ІСНУЄМО!

Іоганн Готліб Фіхте

Суб'єктність

Принцип Я. Окремий суб'єкт є вихідною точкою для всіх знань і реальності. Це означає, що досвід і сприйняття кожної людини формують її розуміння світу.

Свобода

Людина вільна і має право визначати свою долю. Свобода - фундаментальний аспект людської природи. Людям необхідно користуватися своєю свободою, щоб повністю розкрити свій потенціал.

Ідеалізм

Світ є фундаментально ментальним або духовним за своєю природою. Матеріальний світ є продуктом розуму, а наші думки та ідеї формують світ навколо нас.

Етика

Люди мають моральний обов'язок діяти відповідно до своєї внутрішньої природи та прагнути до більшого блага. Мораль - це не набір правил чи законів, нав'язаних ззовні, а радше виникає зсередини особистості.

Ключові ідеї
філософії Фіхте

- ▶ Свобода є єдиним принципом, до якого... все зводиться, і в об'єктивному світі ми не вбачаємо нічого поза існуючим, але лише внутрішню обмеженість нашої власної вільної діяльності. Буття взагалі лише виразом загальмованої свободи.

Фрідріх
Вільгельм
Шеллінг

Ключові ідеї філософії Шеллінга

Природа і Дух

Всесвіт складається з двох фундаментальних частин - природи і духу. Природа — це фізичний світ, а дух — царство ідей, думок і свідомості.

Природа - це поєднання динамічних протилежностей

Тотожність

Природа і дух — це не окремі сутності, а скоріше два аспекти однієї реальності. Усе, що виявляє себе як протилежності, обов'язково повинно мати спільність, бути ототожнене у чомусь, інакше ми протилежність взагалі не помітимо. Однак якщо ми бачимо протилежності, то ми бачимо і їх тотожність. Чому тоді так складно вирішується проблема пізнання тотожності протилежностей? Тому що тотожності ми сприймаємо тільки інтуїтивно

Свобода

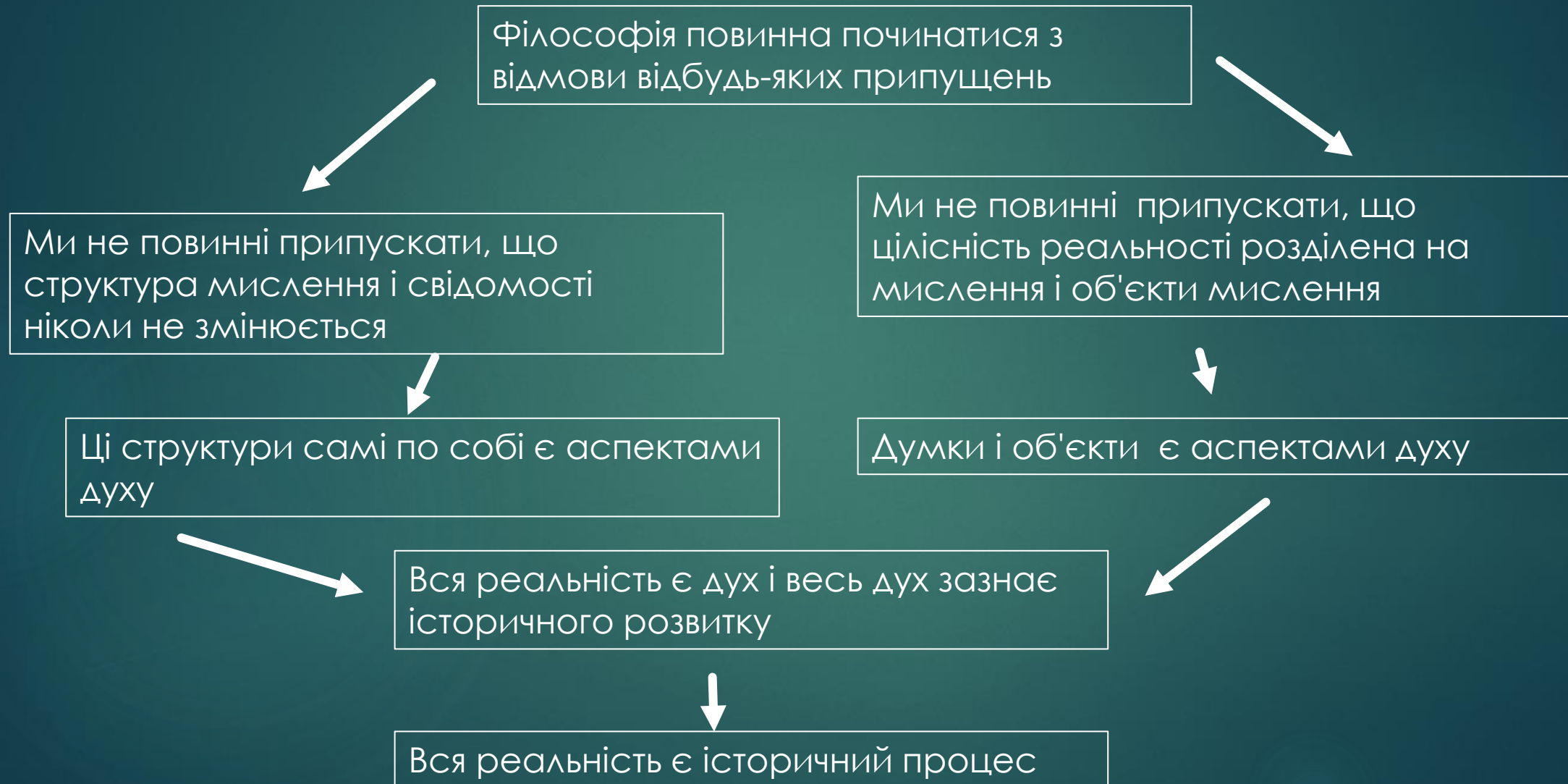
Люди мають силу свободи, а це означає, що ми можемо вибирати власну долю та формувати своє життя.

Георг
Вільгельм
Фрідріх
Гегель

- ▶ Справжня мужність освічених народів полягає у готовності до самопожертви заради батьківщини

Модель буття за Гегелем

Ключові ідеї філософії Гегеля

Діалектичне мислення

Принцип єдності та боротьби протилежностей. Все в світі постійно змінюється і розвивається. Ця зміна відбувається через процес зіткнення протиріч і їх подолання. Це означає, що все має свою протилежність і що ці протилежності постійно конфліктують, поки не примиряться в новий синтез.

Історичний прогрес

Історія також постійно розвивається і проходить ряд етапів. Кожна стадія являє собою новий синтез, який містить протиріччя попередньої стадії. Цей процес зрештою приведе до досконалого суспільства.

Важливість розуму

Розум є найважливішим інструментом розуміння світу. За допомогою розуму ми можемо визначити протиріччя та конфлікти у світі та працювати над їх вирішенням.

Роль особистості

Люди зобов'язані брати участь в історичному процесі прогресу. Вони повинні усвідомлювати своє місце у світі та працювати над створенням кращого суспільства.

Як німецькі філософи-ідеалісти змінили історію?

- ▶ Людина є суб'єктом пізнання.
- ▶ Людина є суб'єктом власного розвитку. Людина здатна до свободи.
- ▶ Людина здатна долати природні обмеження свого сприйняття за допомогою інтуїції.
- ▶ Світ - це єдність природи і духу.
- ▶ Світ знаходиться у постійному розвитку через єдність і боротьбу протилежностей.
- ▶ Людина здатна пізнавати закони розвитку і удосконалювати себе та суспільство.

<https://www.menti.com/al6r1h5ghrup>

Рекомендоване читання

- ▶ Лютий Т., Глумчер О. Пригоди філософських ідей Західного світу. - К.: Темпора, 2024. - С. 246-266
- ▶ •Buckingham W., Burnham D., Hill C., King P.J., Marenbon J., Weeks M. & others. The Philosophy Book. Big Ideas Simply Explained. - London, 2011. – P. 164-171, 176, 178-189.

НЕКЛАСИЧНА ФІЛ ОСОФІЯ У ХІХ СТ.

Марксизм, філософія
життя, позитивізм,
утилітаризм,
екзистенціалізм

ПЛАН

Історичні особливості «довгого віку»

Антропологічний поворот

Марксизм

Філософія життя

Позитивізм

Утилітаризм

Екзистенціалізм

КЛЮЧОВІ СЛОВА

Антропологізм

Смерть Бога

Соціальне відчуження

Комунізм

Революція

Воля

Принцип користі

Тривога

Антропологізм - Anthropologism

Смерть Бога - The Death of God

Соціальне відчуження - Social alienation

Комунізм - Communism

КЛЮЧОВІ СЛОВА

Революція - Revolution

Воля - Will

Принцип користі - The principle of benefit

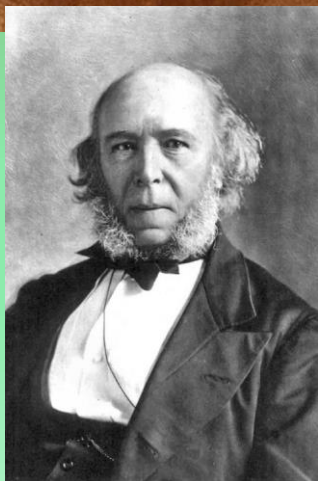
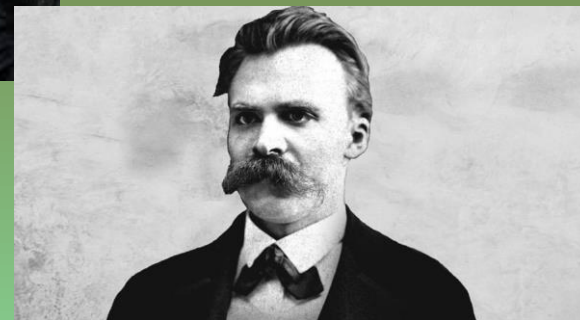
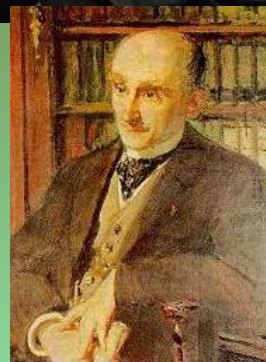

Тривога - Anxiety

ПИТАННЯ ДЛЯ ОБГОВОРЕННЯ

- Чи вплинули ідеї філософів 19 ст. на історію України 20 ст.?
- Чи була би вона менш трагічна без їхніх ідей?

Як ідеї філософії ХІХ ст.
вплинули на подальшу історію
людства?

ІСТОРИЧНІ
ОСОБЛИВОСТІ
"ДОВГОГО ВІКУ"

Потужний розвиток науки і
техніки, економіки і торгівлі

Зростання прошарку
освічених людей

Становлення сучасних
націй

Формування колоніальних
імперій

ЛЮДВІГ ФЕЙЄРБАХ 1804-1872

Люди не є зовнішньою формою Абсолютного Духу. Навпаки, ми створюємо ідеї великого духу, бога з наших власних бажань і прагнень

АНТРОПОЛОГІЗМ

МАРКСИЗМ: ДІАЛЕКТИЧНИЙ ТА ІСТОРИЧНИЙ МАТЕРІАЛІЗМ

У чому коріння зла і страждань?

У соціальному відчуженні

Що спричинює соціальне відчуження?

Приватна власність як основа класової нерівності та експлуатації людини людиною.

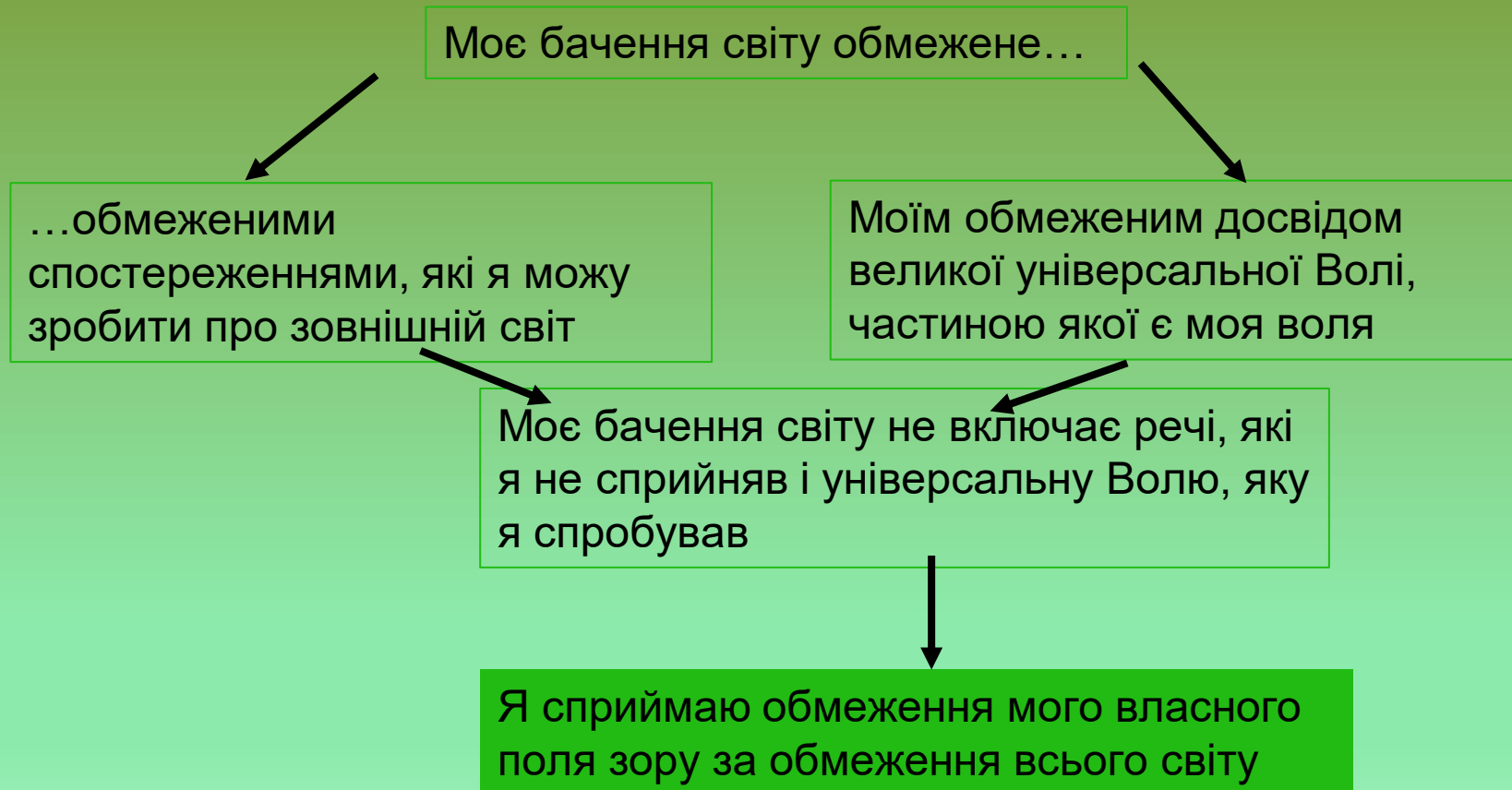
Щоби встановити справедливість, знедолений клас - пролетаріат має скасувати приватну власність і запровадити КОМУНІЗМ.

У який спосіб він може це зробити? РЕВОЛЮЦІЯ.

Філософи тільки по-різному пояснювали світ. Але справа полягає у тому, щоби змінити його.

АРТУР ШОПЕНГАУЕР 1788-1860

ФІЛОСОФІЯ ЖИТТЯ: ІРРАЦІОНАЛІЗМ І ВОЛЮНТАРИЗМ

Артур Шопенгауер

В основі світу лежить воля, яка є першоосновою будь-якого буття.

Воля - це порив, притаманний не лише людині, а й усьому живому. Розум - це засіб волі.

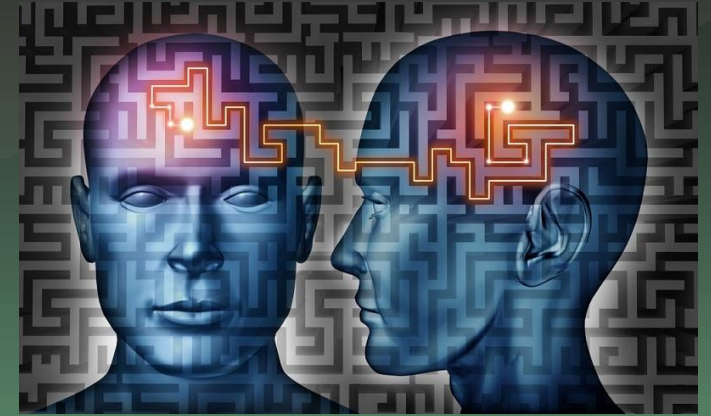
Анрі Бергсон

Життєвий порив можливо схопити не раціонально, а інтуїтивно. Інтуїція - це те, що виводить за усталені рамки і дозволяє діяти творчо.

Фрідріх Ніцше

В основі життя лежить воля до влади. Вольова людина - це та, котра володіє собою. Супермен. Аристократ духу.

ПОЗИТИВІЗМ

Огюст Конт

Позитивне знання має відображати реальний світ, а отже базуватись на достовірних фактах. Наукові теорії повинні бути узагальненням емпіричних даних.

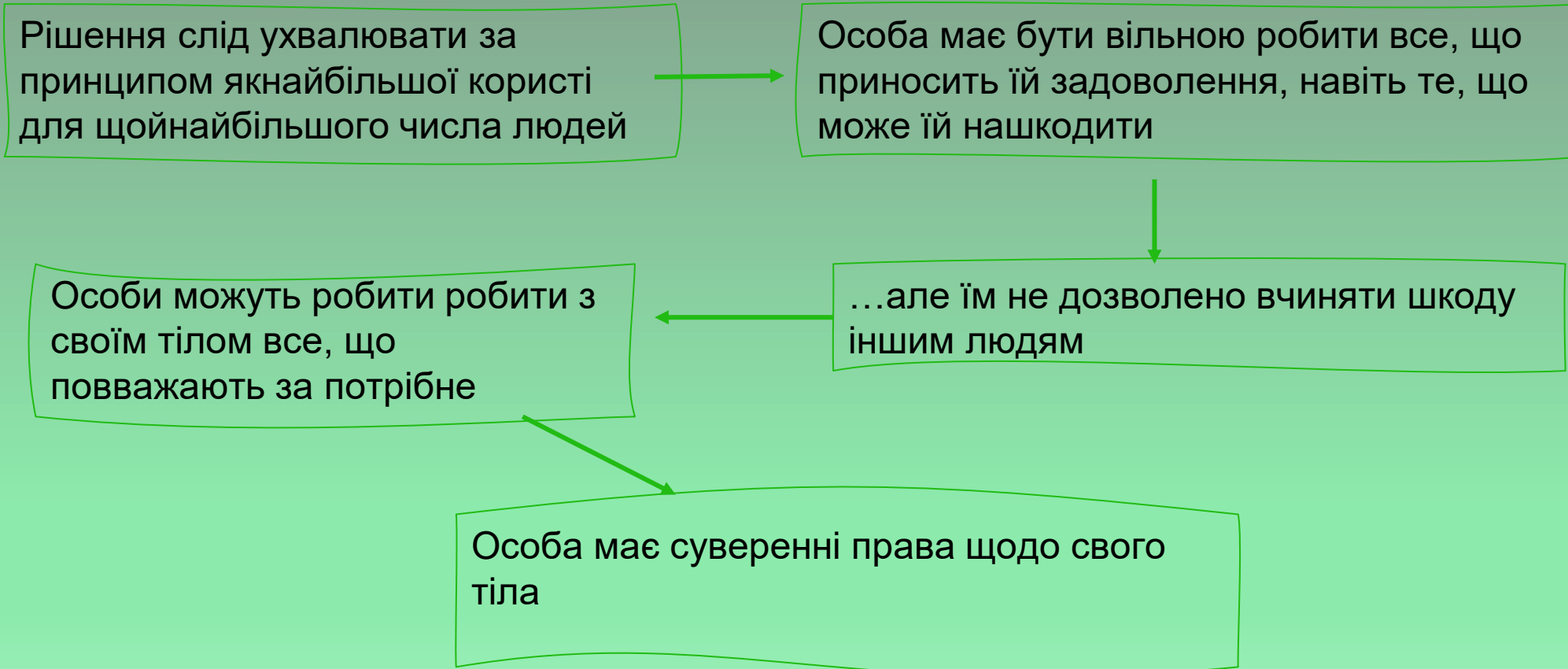
Ернст Мах Ріхард Авенаріус

Задача філософії - розробити методологію наукових досліджень

Задача філософії - побудова цілісного світогляду через синтез наукових фактів.

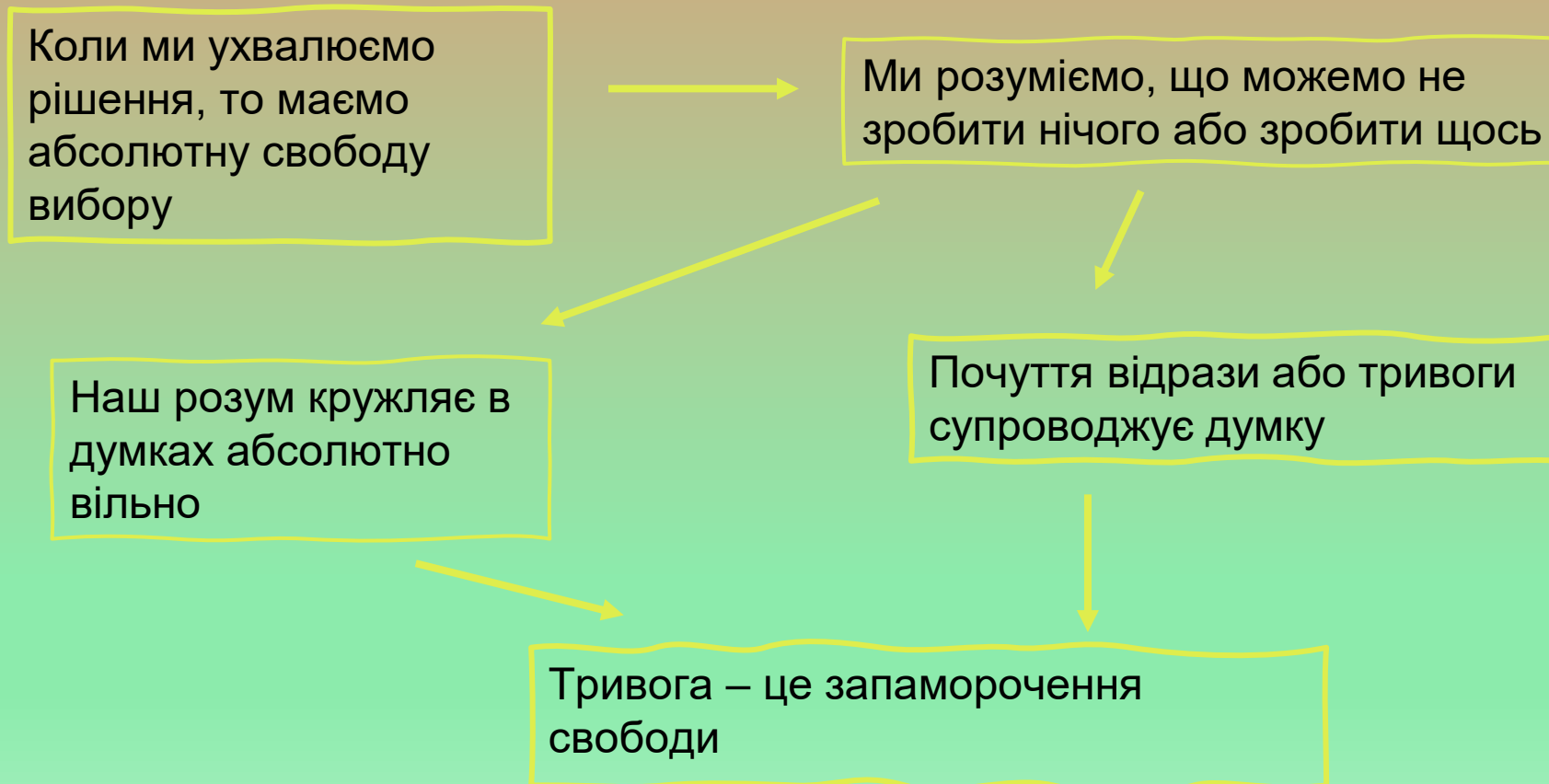
УТИЛІТАРИЗМ

ДЖОН СТЮАРТ МІЛЛ 1806-1873

ЕКЗИСТЕНЦІАЛІЗМ

СЕРЕН К'ЄРКЕГОР 1813-1855

РЕКОМЕНДОВАНЕ ЧИТАННЯ

- Лютий Т., Глумчер О. Пригоди філософських ідей Західного світу. - К.: Темпора, 2024. - С. 267-302
- Buckingham W., Burnham D., Hill C., King P.J., Marenbon J., Weeks M. & others. The Philosophy Book. Big Ideas Simply Explained. - London, 2011. – P. 190-203.

Філософія XX-XXI ст.

Сучасна філософія

План

Сучасність:
історичний
погляд

Течії сучасної
філософії

Філософи та
ідеї

Ключові слова

Верифікація

Демаркація

Фальсифікація

Мовна гра

Наукова парадигма

Підсвідоме

Гранична ситуація

Інтенція

Ключові слова

Верифікація - Verification

Демаркація - Demarcation

Фальсифікація - Falsification

Мовна гра - Language game

Наукова парадигма - Scientific paradigm

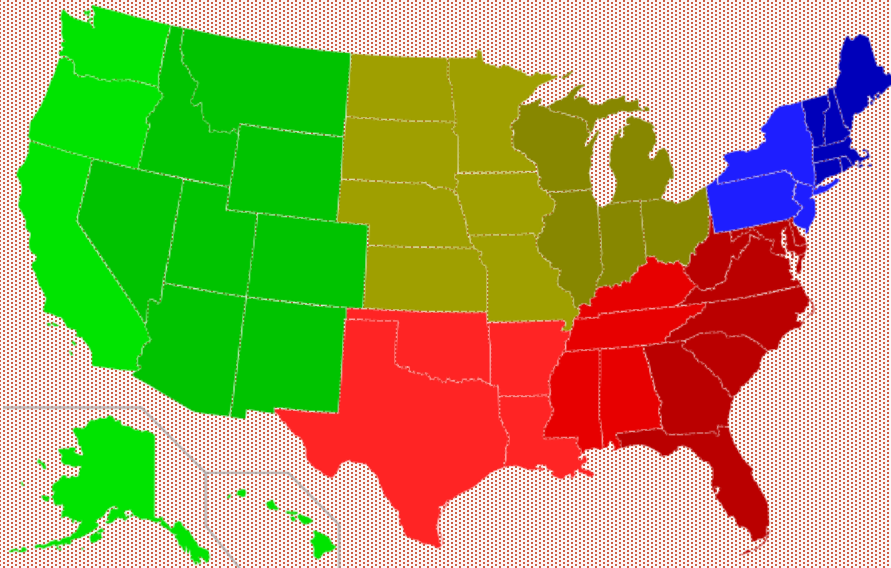
Підсвідоме - Subconscious

Гранична ситуація - Extreme situation

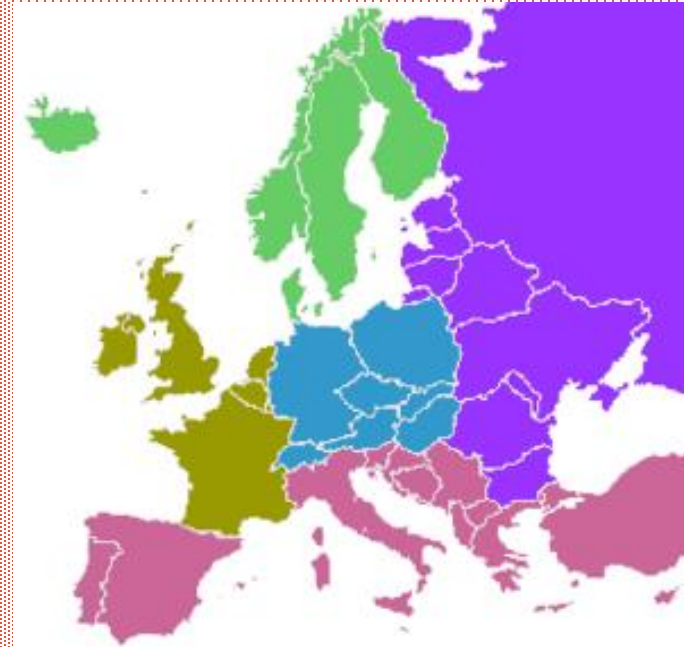
Інтенція - Intention

Течії сучасної філософії

АНАЛІТИЧНА ФІЛОСОФІЯ

КОНТИНЕНТАЛЬНА ФІЛОСОФІЯ

Аналітична філософія

Логічний позитивізм

Філософія має перевіряти наукові теорії та висловлювання на істинність за допомогою методів логіки.

Лінгвістичний позитивізм

Мовні ігри

Логічний атомізм

- **Позитивізм:**
- Природничі науки виробляють ідеальне, зразкове знання на підставі емпіричних фактів, які піддаються перевірці.
- **Неопозитивізм:**
- Філософія вирішує задачу демаркації та верифікації наукового знання
- **Постпозитивізм:**
- Наукове знання піддається лише слабкій верифікації. Його треба перевіряти через процедуру фальсифікації.
- Наука розвивається у межах наукових парадигм. Коли накопичується багато фактів, які спростовують існуючу наукову теорію, відбувається наукова революція і нова парадигма замінює стару.

Фрейдизм

- Підсвідоме індивідуальне
- Ерос, Танатос
- Підсвідоме колективне
- Архетипи
- Міфи
- "Свобода від..." і "Свобода для..."

Екзистенціалізм

Екзистенція

Життєвий вибір у невідвладному світі

Гранична ситуація

Самотність

Смерть

феноменологія

- Одним з основних філософських напрямів ХХ століття.
- Феномен - в перекладі з грецького «те, що зявляється». Щодо філософського сенсу - це те, що з'явилося в свідомість людини в її чуттєвому досвіді і далі в процесі його осмислення.
- Феномен - це і відчуття, і сприйняття, і подання і думка. Феноменологія - це вчення про свідомість, про феномени і їх сенс.

Феноменологія

- Феномен
- Інтенція, ноєма, ноєзис
- Редукція
- Рефлексія
- Структура свідомості: Я та Інший
- Інтерсуб'єктивність

Герменевтика

Герменевтичне коло

Розуміння і тлумачення

Чим виявляє себе людська присутність у світі? Через мову.

Діалог.

Герменевтика (від грец. *hermeneuo* — пояснюю) —

1) мистецтво розуміння як досягнення смислів та значення знаків;

2) філософське вчення про онтологію розуміння та епістемологію інтерпретації.

© Волковинський С.О.

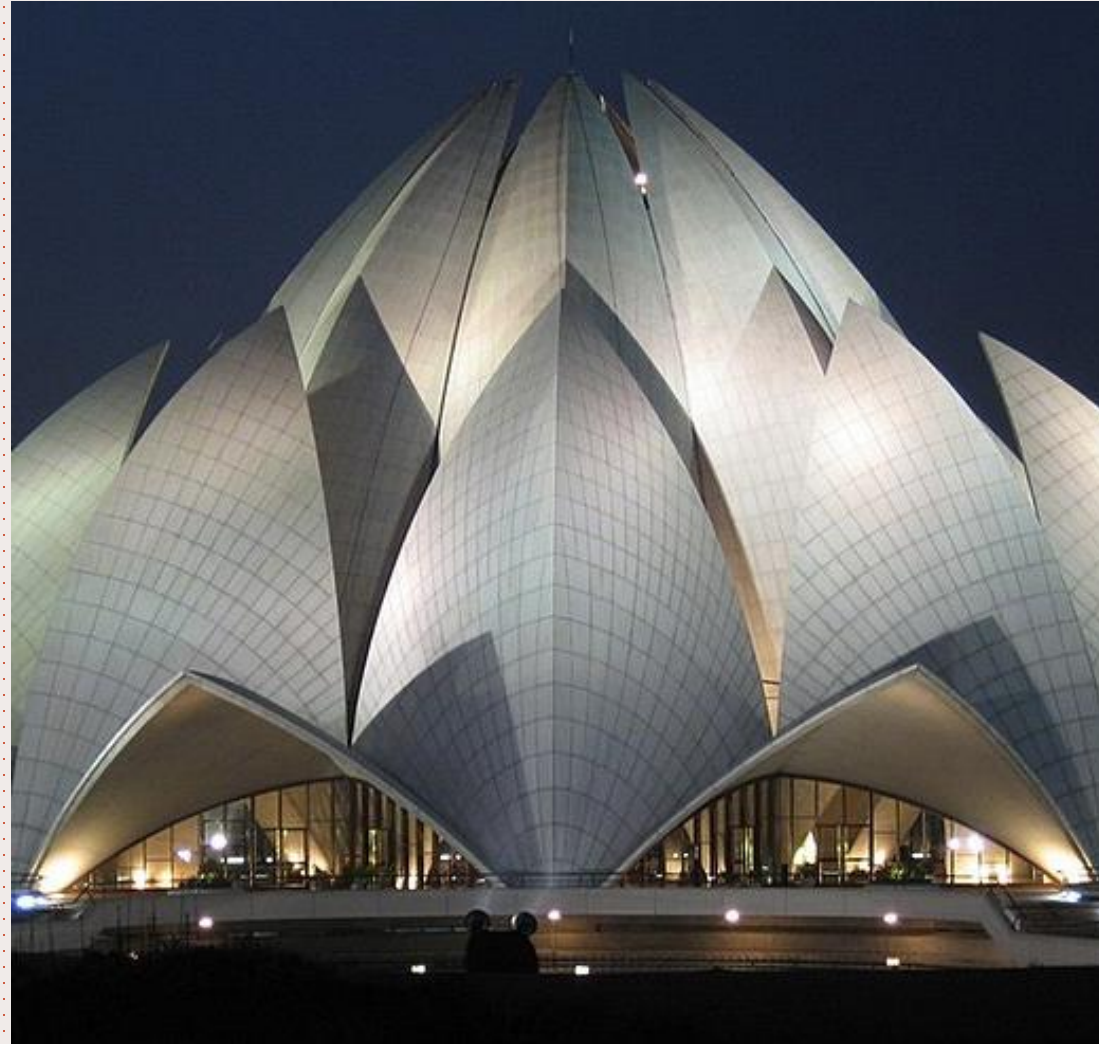
Прагматизм

- світогляд, що ставить усе знання і правду у пряме відношення до життя та дії; прагматизм судить про значення ідей, суджень, гіпотез, теорій і систем відповідно до їхньої здатності задовольнити людські потреби та інтереси у соціальний спосіб.

1/25/2025

Структуралізм

Трактує явища буття, як певну структуру, частини якої пов'язані між собою і утворюють більш всеосяжну систему або структуру. Структуралізм має на меті розкрити структури, які лежать в основі всіх речей, які роблять люди, думають, сприймають і відчують. За словами філософа Саймона Блекберна, структуралізм — це «віра, що явища людського життя не зрозумілі, окрім як через їх взаємовідносини».

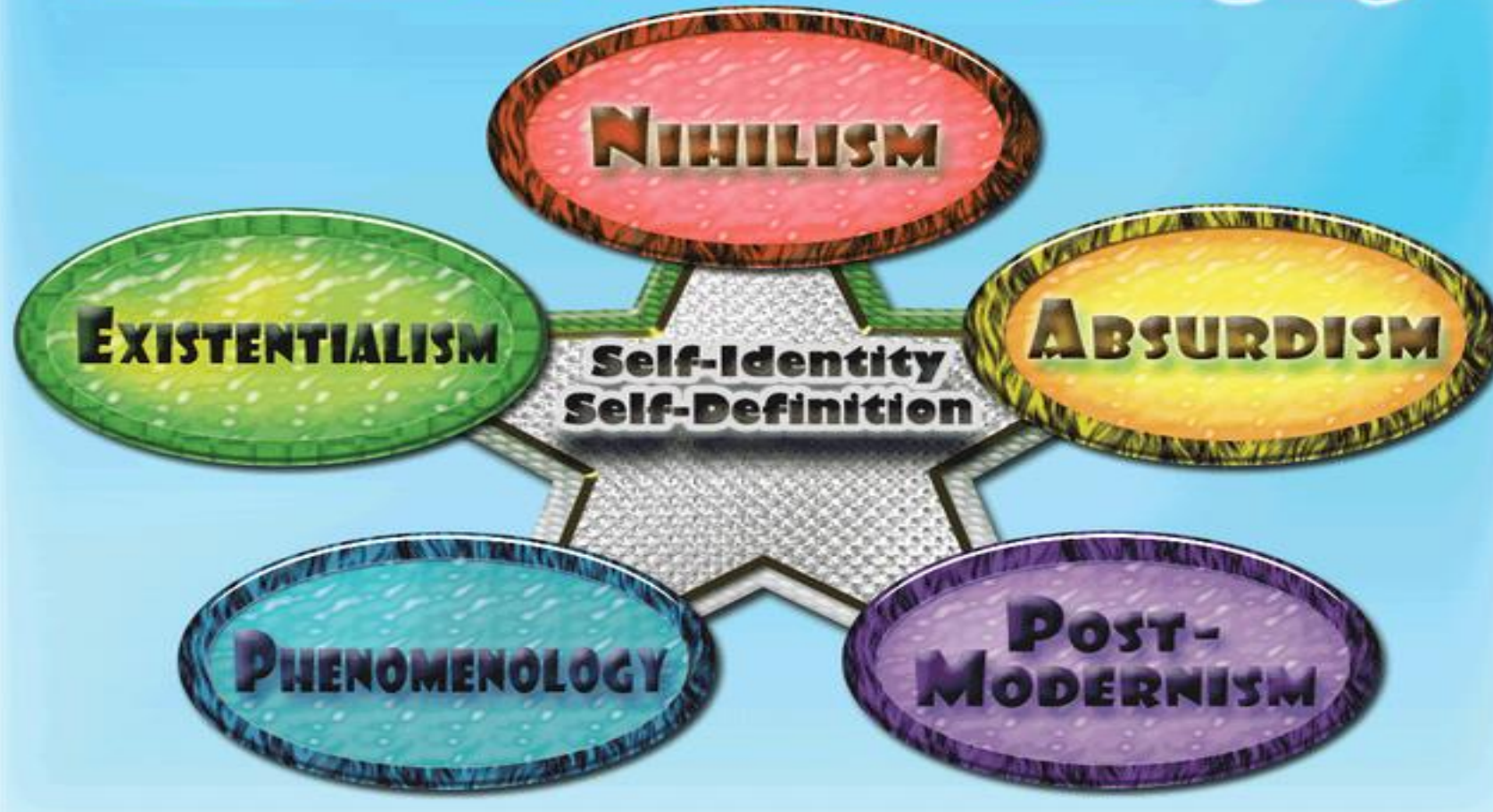
Постмодернізм

- Метанартив
- Смерть автора
- Відсутність майбутнього
- Деструкція
- Симуляція
- Симулякр
- Іронія

1 / 25 / 2025

13

Continental Philosophy

Течії сучасної філософії

АНАЛІТИЧНА ФІЛОСОФІЯ

- Зрозуміти світ можна за допомогою логічних і математичних методів, точного наукового опису;
- Філософія повинна виокремлювати первинні задачі пізнання, "вічні проблеми", незалежні від історичних умов.
- Філософія має будувати цілісну картину світу, узагальнюючи знання природничих, позитивних наук.

КОНТИНЕНТАЛЬНА ФІЛОСОФІЯ

- Людина пізнає світ не лише за допомогою науки, а почуттів та інтуїції;
- Філософське пізнання здійснюється у конкретних історичних умовах, відбувається у певному культурному контексті;
- Філософія має будувати картину світу, узагальнюючи не лише наукові факти, а й культурно-історичний досвід, переживання і передчуття людини.

Рекомендоване читання

- Лютий Т., Глумчер О. Пригоди філософських ідей Західного світу. - К.: Темпора, 2024. - С. 303-378
- Buckingham W., Burnham D., Hill C., King P.J., Marenbon J., Weeks M. & others. The Philosophy Book. Big Ideas Simply Explained. - London, 2011. – P. 290-326

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Лютий Т., Глумчер О. Пригоди філософських ідей Західного світу. - К.: Темпора, 2024. – 384 с.

Buckingham W., Burnham D., Hill C., King P.J., Marenbon J., Weeks M. & others. The Philosophy Book. Big Ideas Simply Explained. - London, 2011. – 352 p.

Гордер Ю. Світ Софії. – К.: Літопис, 2023. – 536 с.

Ворбертон Н. Коротка історія філософії. – К.: Наш формат, 2023. – 224 с.

КОНСПЕКТ ЛЕКЦІЙ
з дисципліни
«ФІЛОСОФІЯ»

(електронне видання)

(для здобувачів вищої освіти всіх спеціальностей)

Укладач:
Кузьміна Світлана Леонідівна

Оригінал-макет

С.Л. Кузьміна

Підписано до друку _____

Формат 60x84¹/₁₆. Папір типограф. Гарнітура Times.

Друк офсетний. Умов. друк. арк. №. Облік. вид. арк. _____.

Тираж ___ екз. Вид. № _____. Замов. № _____. Ціна договірна.

Видавництво Східноукраїнського національного університету
імені Володимира Даля

Адреса видавництва: вул. Іоанна Павла II, 17

Тел.+38(050)218 04 78, факс (06452) 4 03 42

e-mail: vidavnictvoSNU.ua@gmail.com